

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจำแนกประเด็นสำคัญดังนี้

1. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
  - 1.1 นโยบายที่เกี่ยวข้อง
  - 1.2 กิจกรรมเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก
2. แนวคิดการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา
  - 2.1 ความหมาย
  - 2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา
    - 2.2.1 แนวคิดวิทยาศาสตร์สมอง (Brain science)
    - 2.2.2 กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning activity)
    - 2.2.3 การวัดสุขภาวะทางปัญญา
  - 2.3 การออกแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา
    - เครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome mapping)
3. การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาในเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
  4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้โดยใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA cycle)
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. สรุปการทบทวนวรรณกรรม

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

1. นโยบายที่เกี่ยวข้อง

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนดำเนินนโยบายที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนประกาศต่อสาธารณะไว้ดังนี้ วิสัยทัศน์ เป็นองค์กรที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่เด็กและเยาวชนภายใต้กระบวนการยุติธรรม มีพันธกิจ 3 ประการ คือ ประการแรก พิทักษ์ผู้เยาว์เพื่อสวัสดิภาพและอนาคต ประการที่สอง ยกระดับคุณภาพการป้องกันดูแลบำบัด แก้ไข ฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ประการที่สาม พัฒนาบุคลากรและระบบงานให้มีประสิทธิภาพ มีภารกิจหลัก 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) พิทักษ์คุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพเด็ก เยาวชน ผู้เยาว์และครอบครัวที่เข้าสู่

กระบวนการยุติธรรม โดยส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกและมาตรการอื่นๆ

2) ดำเนินการด้านคดี ด้านการป้องกัน บำบัด แก้ไข พิ้นฟู พัฒนาและสงเคราะห์และติดตาม ประเมินผล3) ประสานความร่วมมือและสร้างเครือข่ายกับชุมชน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งภายใน และต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมและป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

4)ศึกษาวิเคราะห์ วิจัย พัฒนากฎหมาย รูปแบบและวิธีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน 5) พัฒนาการ บริหารจัดการและบุคลากรด้วยกระบวนการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มีค่านิยมร่วม คือ “สามัคคี มีเมตตา มุ่งมั่น พัฒนาเด็กและเยาวชน” (UKED) ดังรายละเอียดต่อไปนี้ U สามัคคี (Unity) ทำงานเป็น ทีม เพื่อสร้างสรรค์งานสู่ความสำเร็จร่วมกัน K มีเมตตา (Kindness) มีคุณธรรม จริยธรรม ประารถนา ดี ให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ E มุ่งมั่น (Effort) ตั้งใจทุ่มเทและสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนเองด้วยความ ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบและเสียสละ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายงาน D พัฒนา (Development) พัฒนา เด็กและเยาวชนให้เป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรมและมีวินัยในการพัฒนาตนเองให้สามารถ กลับไปอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขรวมถึงบุคลากรได้พัฒนาตนเองให้สามารถทำงานด้วยวิธีการที่ดี ที่สุดอยู่เสมอและบรรลุ เป้าหมายที่ตั้งไว้ มียุทธศาสตร์ 4 ประการ ได้แก่ 1) การบำบัด แก้ไข พิ้นฟู เด็กและเยาวชนคืนสู่สังคม 2) ส่งเสริมบทบาทและสนับสนุนเพื่อป้องกันการก่ออาชญากรรมในเด็ก และเยาวชน 3) ดูแลสิทธิเด็กและสวัสดิภาพของเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมเต็มรูปแบบ 4) พัฒนาศักยภาพและระบบงาน มีค่านิยมร่วมคือ ความสามัคคี มีเมตตา มุ่งมั่น พัฒนาเด็กและเยาวชน

1.1 สถานการณ์เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

กระทรวงยุติธรรม โดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (2558 : 77) รายงาน สถิติเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในรายงานการดำเนินงานของรัฐต่อ สาธารณะรายปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 เปิดเผยมีคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดย สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 36,467 คดี จำแนกด้วยเพศ อายุ ขณะกระทำความผิดและฐานความผิด ดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนคดีและร้อยละของคดีเด็กและเยาวชนที่ดำเนินการโดยสถานพินิจฯ จำแนกตามเพศ อายุขณะกระทำความผิด และฐานความผิด (N = 36,467)

รายการจำแนก	จำนวนคดี	ร้อยละ
เพศ		
เพศชาย	34,057	93.39
เพศหญิง	2,410	6.61
อายุขณะกระทำความผิด		
อายุเกิน 10 ปี แต่ไม่เกิน 15 ปี	4,456	12.22
อายุเกิน 15 ปี แต่ไม่ถึง 18 ปี	32,011	87.78
ฐานความผิด		
ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ	16,679	45.74
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	6,956	19.07
ความผิดอื่นๆ	3,724	10.21
ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย	3,692	10.13
ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด	3,060	8.39
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	1,414	3.88
ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและ การปกครอง	942	2.58

ที่มา: กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (2558 : 77)

จากข้อมูลในตาราง 1 เยาวชนที่กระทำความผิดและถูกดำเนินคดีเป็นเพศชายมีมากกว่าเพศหญิง ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 15 ปี ถึง 18 ปี ฐานความผิดเป็นความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษมากที่สุด รองลงมาคือ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ความผิดอื่นๆ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและการปกครองตามลำดับ

เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี เมื่อเดือนสิงหาคม 2559 มีจำนวน 72 คน เป็นเพศชายทั้งหมด จำแนกด้วยการกระทำความผิดดังตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนเด็กและเยาวชนชายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี
จำแนกตามการกระทำความผิด (N=72)

รายการกระทำความผิด	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ		
- กระท่อม	25	34.72
- ยาไอซ์	3	4.17
- ยาบ้า	8	11.11
- ขายยาแก้ไอ	1	1.39
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน		
- ลักทรัพย์	15	20.83
- ชิงทรัพย์	3	4.17
- ปล้น	3	4.17
- ชิงทรัพย์	1	1.39
- รับของโจร	1	1.39
ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย		
- ร่วมกันทำร้ายร่างกาย	5	6.94
- ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา	2	2.78
ความผิดเกี่ยวกับเพศ		
- พรากผู้เยาว์	2	2.28
- ช่มชู้	1	1.39
ความผิดอื่นๆ		
- เล่นการพนัน	1	1.39
- ต่างด้าว	1	1.39
- ขับรถโดยประมาท	1	1.39
ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด		
- พกอาวุธปืน	1	1.39
ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและการปกครอง		
- วางเพลิง	1	1.39

ที่มา: สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (2559)

ข้อมูลจากตาราง 2 เด็กและเยาวชนชายที่กระทำความผิดในความดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี มีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ตามประเภท ได้แก่ กระท่อม ยาไอซ์ ยาบ้า ขายยาแก้ไอ รองลงมาเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ตามประเภท ได้แก่ ประเภทลัก ชิงทรัพย์ ปล้น ชิงและทรัพย์สิน รับของโจร ถัดมาเป็นความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายคือร่วมกันทำ

ร้ายผู้อื่นและฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา มีการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศได้แก่ พรากผู้เยาว์ ข่มขืน และความผิดอื่นๆ คือ เล่นการพนัน ต่างตัว และขับรถโดยประมาท ในจำนวนที่เท่ากัน มีการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาวุธปืนและวัตถุระเบิดคือการพกอาวุธปืน และความผิดเกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและการปกครอง คือการวางเพลิง น้อยที่สุด

จำนวนคดีในภาพรวมของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และจำนวนเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีข้างต้น แสดงถึงการคงอยู่ของปัญหาเด็กและเยาวชนกระทำความผิดในสังคมไทย เมื่อเด็กและเยาวชนเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมจัดเป็นโอกาสที่จะฟื้นคืนเขาอีกครั้ง กระทำความผิดจัดเป็นปลายทางของปัญหาสังคม สาเหตุหลักที่เด็กและเยาวชนลงมือกระทำความผิด เกิดจากปัจจัยดังนี้ (อรอุมา วชิรประดิษฐ์พร, 2555 : 24)

- 1) ด้านครอบครัวของเด็กและเยาวชน
- 2) ด้านความบกพร่องทางจิตใจหรือร่างกายของเด็กและเยาวชน
- 3) ด้านเศรษฐกิจ
- 4) สภาพแวดล้อมในชุมชน
- 5) ความอ่อนด้อยทางสติปัญญา หรือประสบการณ์ของเด็กและเยาวชน

ขณะที่การพัฒนาเด็กและเยาวชนได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เป็นโอกาสต่อการลงทุนพัฒนาคุณภาพเด็ก พัฒนาทักษะความรู้ของเด็กและเยาวชนที่จะเป็นกำลังแรงงานใหม่ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและแนวโน้มของกำลังแรงงานที่จะลดลงในอนาคต ขณะเดียวกันคนวัยแรงงานจะต้องรับภาระดูแลเด็กและผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ส่งผลให้อัตราการพึ่งพิงมีแนวโน้มสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวไทยและสภาพแวดล้อมเด็กในการดำเนินชีวิตของครอบครัว มีการเปลี่ยนแปลงที่ทั้งพ่อและแม่ต้องแสวงหารายได้ ทำให้ไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เท่าที่ควร ส่งผลให้เด็กไม่ได้รับการดูแลที่เพียงพอ จึงถูกดึงดูจากสิ่งจูงใจภายนอกครอบครัวโดยง่าย เช่น ดิดเกม ดิดสารเสพติด มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เป็นทั้งการจุดประกายความคิดและจินตนาการใหม่ๆ ในเชิงสร้างสรรค์ และเป็นภัยคุกคามต่อเด็กและเยาวชนจากกระแสคลื่นไคส์และเสพติดเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการเลียนแบบอัตลักษณ์พฤติกรรมชกโลกตะวันตกที่มีความอิสระเสรีในการแสดงออกความต้องการ นิยมความสุข กระทบต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ยังมีวุฒิภาวะทางอารมณ์น้อย เครือข่ายในโลกเสมือนจริงมีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ผู้ที่ไม่มีภูมิคุ้มกันและไม่สามารถเลือกสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตัวเองจะเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง การเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน เข้าสู่ประเทศไทย เด็กและเยาวชนต้องปรับตัวกับวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายเพื่อการอยู่ร่วมกัน (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554 : 7 - 9)

อำนาจหน้าที่ประการหนึ่งของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน คือ ดำเนินการด้านการควบคุม ดูแล บำบัด แก้ไข พื้นฟู ป้องกัน พัฒนาพฤตินิสัยและสงเคราะห์เด็กและเยาวชนระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมี ยุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2557 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 คือ พัฒนาการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน มีเป้าประสงค์ให้เด็กและเยาวชนมีความพร้อมกลับคืนสู่สังคม โดยมีวัตถุประสงค์ ประการแรกคือพัฒนาระบบพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ทันสมัย กลยุทธ์หลัก ได้แก่ 1. พัฒนาการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนด้วยเครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมและทันสมัย 2. ยกระดับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนแบบบูรณาการ และ 3. สร้างการมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองและสังคม ประการที่สอง สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเด็กและเยาวชน กลยุทธ์หลักคือ เด็กและเยาวชนมีความสุขมากขึ้น (กระทรวงยุติธรรม, กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2558: 3 - 17)

1.2 นโยบายการพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 จัดแบ่งประเภทของเด็กและเยาวชนดังนี้ เด็ก หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ เยาวชน หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ ถึง 25 ปี บริบูรณ์ กลุ่มเด็กที่ต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ ได้แก่ เด็กที่ประสบปัญหาสังคม อยู่ในสภาวะยากลำบากในการดำรงชีวิต และต้องรับการแทรกแซง (Intervention) เพื่อคุ้มครองเป็นพิเศษ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม 1. เด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยครอบครัวเป็นหลัก ได้แก่ บุตรบุญธรรม เด็กถูกทอดทิ้ง ถูกปล่อยปละละเลย เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทำร้ายทารุณ เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ 2. กลุ่มเด็กที่ถูกผลกระทบจากปัจจัยด้านรัฐเป็นหลัก คือ เด็กพลัดถิ่น เด็กลูกแรงงานต่างชาติดี เด็กชาวเขา เด็กกลุ่มชาติพันธุ์ เด็กไม่มีสัญชาติ และเด็กไม่มีหลักฐานการเกิด 3. เด็กที่ถูกผลกระทบจากปัจจัยด้านครอบครัว สังคม และรัฐร่วมกัน คือ เด็กที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์ แรงงานเด็ก เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กในชุมชนแออัด เด็กยากจน เด็กถูกรกรรกรก่อสร้าง เด็กกับสารเสพติด สุราและหรือบุหรี่ เด็กที่ใช้ความรุนแรง กลุ่มเด็กพิเศษ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ (Special need child) คือ เด็กที่มีความสามารถเฉพาะด้านเกินวัย (Gifted child) และเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสติปัญญา เด็กและเยาวชนพึงได้รับการส่งเสริมให้มีสภาวะอันเป็นพื้นฐานสำคัญ ได้แก่

2.1 ความมั่นคง หมายถึง ความสามารถมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยในครอบครัว ชุมชน และสังคม ครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี รับรู้ ตระหนัก และรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ในครอบครัว ซึ่งมีศักยภาพในการทำงานและมีรายได้ที่เพียงพอเหมาะสมต่อสถานภาพ และได้รับการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม

2.2 ความแข็งแรง หมายถึง สุขภาวะทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม รวมทั้งการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งทางกายและจิตใจ การเป็นคนดี หมายถึง การมีคุณธรรม จริยธรรม สำนึกความเป็นพลเมือง ตามวิถีธรรมวิถีไทย และวิถีประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.3 การมีสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับปัจเจกที่ไม่ขัดแย้งกับความสุขของคนไทยโดยรวม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสงบสุข มีความสุขบนฐานของความพอเพียงตามฐานะที่มีอยู่สามารถค้นพบศักยภาพที่ตรงตามความชอบความถนัดและมีความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเองเพื่อเป็นพลังสำคัญ ในการพัฒนาประเทศ และร่วมสร้างสังคมที่เป็นสุข

2.4 การสร้างสรรค์ หมายถึง การแสดงศักยภาพเชิงบวก มุ่งเน้นการมีคุณธรรม การมีส่วนร่วม โดยแสดงออกในทางที่ถูกต้อง แสดงความคิดเห็นภายใต้หลักประชาธิปไตย และเปิดพื้นที่ในการทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์

1.3 นโยบาย มาตรการ การพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะกรรมการคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (2554) ได้จัดทำนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็กตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” (พ.ศ. 2550 – 2559) ของประเทศไทย ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 11 ด้าน และมาตรการสำคัญเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

1. ด้านครอบครัว การเสริมสร้างให้ครอบครัวใช้เวลาเลี้ยงดูบุตรที่ได้คุณภาพ เสริมสร้างสภาพแวดล้อม/โอกาสทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เสริมสร้างระบบการให้บริการแก่ครอบครัวที่เผชิญปัญหา

2. ด้านคุณภาพกายและสุขภาพจิต ส่งเสริมให้เด็กทุกคนต้องได้รับความรู้และการฝึกทักษะให้มีร่างกายแข็งแรง วัยรุ่นมีความรู้ความเข้าใจเรื่องอนามัยเจริญพันธุ์ ครอบครัวศึกษาเพศศึกษา รัฐจัดบริการที่เด็กเข้าถึงได้สะดวก มารดาหลังคลอดได้รับการดูแล

3. ด้านการเสริมสร้างความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก เร่งให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ชุมชน และองค์กรต่างๆ เข้าใจวิธีการเสริมสร้างความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็กทุกประเภท

4. เด็กกับผลกระทบจากโรคเอดส์ ให้ผู้เกี่ยวข้องกับเด็กได้เข้าใจปัญหาเกี่ยวกับ เอชไอวี/เอดส์ที่ถูกต้อง ไม่รังเกียจผู้ที่ติดเชื้อหรือเป็นเอดส์ที่เป็นเด็ก

5. ด้านการศึกษาของเด็ก รมรงค์ให้ทุกพื้นที่ดูแลจัดการให้เด็กทุกคนได้รับการเรียนรู้ตามวัย
6. ด้านเด็กกับนันทนาการ สร้างความรู้ด้านนันทนาการแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ทำงานด้านเด็ก ชุมชน และสังคม สนับสนุนกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสม
7. เด็กกับวัฒนธรรมและศาสนา ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กเข้าใจความหมายที่แท้จริง และถูกต้องของคำว่า “วัฒนธรรมของชาติ” ปลูกฝังค่านิยมเชิงวัฒนธรรมที่เป็นไปในทางบวกและหลักปฏิบัติตนตามแก่นแท้ของศาสนา
8. ด้านสื่อสารมวลชนกับเด็ก ส่งเสริมสื่อมวลชนให้มีความรู้ ความเข้าใจและไม่ละเมิดสิทธิเด็ก เด็กได้เข้าถึงสื่อสร้างสรรค์
9. ด้านการมีส่วนร่วมของเด็ก ส่งเสริมให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมตามวัยในการเรียนรู้ และการตัดสินใจในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตน พัฒนาการรวมกลุ่มและองค์กรเด็ก
10. ด้านการปกป้องคุ้มครองเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ จัดให้เด็กเหล่านี้ทุกคนได้รับการโดยสมบูรณ์ครบถ้วน สนับสนุนผู้เกี่ยวข้องกับเด็กเหล่านี้ให้เข้าใจวิทยาการเฉพาะทางของเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ
11. ด้านกฎหมาย กฎ ระเบียบ มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ และระเบียบใหม่ ที่เพิ่มความคุ้มครอง และส่งเสริมการพัฒนาการดำเนินการ การบังคับใช้อย่างเคร่งครัด และมีประสิทธิผล

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 มีจุดเน้น คือ การพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย การคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสภาเด็กและเยาวชน และภาคีเครือข่ายเพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการในการคุ้มครองเด็กและพัฒนาเด็กและเยาวชน นอกจากการเป็นกรอบแนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนแล้ว แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 นี้ยังเป็นกรอบแนวทางเพื่อใช้ในการติดตามประเมินผลการนำไปสู่การปฏิบัติของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ บรรลุตามวิสัยทัศน์อีกด้วย วิสัยทัศน์ของแผนฯ คือ ให้เด็กและเยาวชนมีความมั่นคง แข็งแรง ดี มีสุข และสร้างสรรค์ พันธกิจ ได้แก่

1. พัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งกาย ใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม และพฤติกรรมที่เหมาะสมตามวัย
2. เสริมพลังภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนและทุกระดับในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

3. พัฒนาระบบบริหารจัดการในการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีประสิทธิภาพ เป้าหมายหลัก เด็กและเยาวชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึง มีความแข็งแรงทางร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม มีสำนึกความเป็นพลเมือง (Civic mind) กล้าคิดและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ตามวิถีประชาธิปไตย และมีความสุข

ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยนี้ คือ ตัวชี้วัดที่ 13 ลดอัตราเด็กและเยาวชนกระทำความผิด และ ตัวชี้วัดที่ 14 ความเครียดของเด็กและเยาวชนลดลง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 2 การคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ และเด็กพิเศษ เป้าประสงค์ เด็กที่มีความต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ ได้รับการคุ้มครองและพัฒนาทั้งกาย ใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคมเต็มศักยภาพ ข้อ 2.7 มาตรการเฉพาะกลุ่ม ในข้อ 2.7.3 กลุ่มเด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยด้านครอบครัว สังคม และรัฐร่วมกัน ได้แก่ เด็กที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์ แรงงานเด็ก เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กในชุมชนแออัด เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กกับสารเสพติด สุราและหรือบุหรี่ เด็กที่ใช้ความรุนแรง ในข้อ 1) พัฒนาระบบการช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้อย่างครบวงจร และมีประสิทธิภาพตั้งแต่การสืบค้นบ่งชี้เด็กเหล่านี้ รวมทั้งเบาแส สถานที่ และบุคคลที่กระทำต่อเด็ก การช่วยเหลือฉุกเฉิน การบำบัดฟื้นฟู การคืนสู่สังคม รวมถึงการฝึกและมีอาชีพ โดยให้เด็กและหรือครอบครัวมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ หน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน (กรมการจัดหางาน) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้กำหนดคุณลักษณะเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ ซึ่งถือเป็นวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไว้ดังนี้

1. ให้เด็กและเยาวชนมีความผูกพันต่อครอบครัว ภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัย และรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น รวมทั้งกฎเกณฑ์และกติกาในสังคม
2. ให้มีสุขภาพและพลานามัยแข็งแรง รู้จักป้องกันตนเองจากโรคและสิ่งเสพติด
3. ให้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ตามสมควรแก่วัย จริยธรรม และคุณธรรม
4. ให้มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในการทำงานสุจริต
5. ให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลและมุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
6. ให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นโดยมีจิตสำนึกในการให้และการอาสาสมัคร รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ
7. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวมตามสมควรแก่วัย

รายงานการประเมินแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ 2555 - 2559 (แฟรงค์ นอยจ์ และ จิตรภรณ์ วนัสพงศ์, 2558 : 38) วิเคราะห์ความสอดคล้องของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ กับสถานการณ์ปัจจุบันด้านเด็กและเยาวชน พบว่าแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ไม่ได้วิเคราะห์ การเข้าถึงบริการช่วยเหลือคุ้มครองเด็กที่มีอยู่ และไม่ได้วิเคราะห์จุดอ่อนและสิ่งที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม การประเมินสถานการณ์เน้นไปทางสถานการณ์ทั่วไปในระดับชาติ ไม่ได้เจาะเจาะจงสถานการณ์ใน ระดับภาค จังหวัด หรือในระดับพื้นที่ และไม่ได้แจกแจงความแตกต่างด้านคุณภาพของบริการในเขต เมืองและชนบท ในพื้นที่ห่างไกลและพื้นที่ที่เข้าถึงง่าย ในครัวเรือนที่มีความแตกต่างด้านเศรษฐกิจ และสังคม และกลุ่มเป้าหมายที่เข้าถึงยาก ดังนั้น การวิเคราะห์สถานการณ์จึงขาดรายละเอียดที่จะ ช่วยจัดลำดับความสำคัญในด้านจุดแข็งและจุดอ่อนของบริการด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่มีอยู่ และการให้ความสนใจกับพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่ยังเข้าไม่ถึงบริการ

เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดหรือกลุ่มเด็กที่ก่ออาชญากรรมถูกดำเนินคดี ในแผนพัฒนา เด็กและเยาวชนแห่งชาติ (พ.ศ. 2555 – 2559) พวกเขาคือกลุ่มเด็กในกระบวนการยุติธรรม คือ กลุ่ม เด็กที่ต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ ให้มีพื้นฐานด้านความมั่นคง ความแข็งแรง การมีสุข และการ สร้างสรรค์ ขณะที่การเข้าถึงบริการ คุณภาพการบริการ และการพัฒนาบริการสำหรับเด็กกลุ่มนี้ยัง ขาดการวิเคราะห์สถานการณ์ระดับพื้นที่ จังหวัดและภูมิภาค ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ หน่วยงานทุกภาคส่วนต้องร่วมมือแสวงหาช่องทางในการพัฒนาบริการที่จำเป็นและสอดคล้อง สถานการณ์เด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการทำงาน กระบวนการทำงานใหม่ๆ ในระดับ ปฏิบัติการจากภาคีเครือข่ายเพื่อช่วยเติมเต็มเสริมสร้างพลังในการขับเคลื่อนงานการพัฒนาเด็กและ เยาวชน เพื่อให้เขาเป็นคนที่มีความสามารถดูแลและขับเคลื่อนสังคมต่อไป

2. กิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก

กิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก ประกอบด้วยโปรแกรมการ แก้ไข บำบัดและฟื้นฟูของสถานแรกรับเด็กและเยาวชน และกิจกรรมการแก้ไขบำบัด และฟื้นฟู สมรรถภาพเด็กและเยาวชน ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับบริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ จึงมีการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการสร้างกิจกรรมทางเลือกสำหรับเด็กและ เยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังรายละเอียด

2.1 โปรแกรมการแก้ไข บำบัดและฟื้นฟูของสถานแรกรับเด็กและเยาวชน

การบำบัดเด็กและเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีใช้คู่มือ โปรแกรมการบำบัดของสถานแรกรับเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย แนวทางดำเนินกิจกรรม ข้อเสนอแนะ มีการจำแนกเด็ก/เยาวชน ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรกรับ อยู่ในช่วงวันที่ 1 – 7 ของการดำเนินการ ในกลุ่มนี้จะใช้กิจกรรม เสริมสร้าง ทักษะการจัดการกับความเครียด มีการประเมินโดยนักวิชาชีพ (นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการอบรมและฝึกวิชาชีพ และพยาบาล) ปฐมนิเทศ สุขศึกษา พลศึกษา จริยธรรม ดนตรี/

ศิลปะ ฝึกระเบียบแถว ห้องสมุด ชมรม จิตอาสา ดุหนั่ง ฟังเพลง และกลุ่มสัมพันธ์ รวมจำนวนคาบทั้งสิ้น 25 คาบ คาบละ 3 ชั่วโมง เป็นจำนวน 75 ชั่วโมง

ระยะจำแนกโดยนักวิชาชีพ เป็นช่วงที่เด็ก/เยาวชนเข้ามาอยู่ในสถานพินิจ ในช่วง 8 - 23 วัน จะมีการประเมินความเสี่ยงเป็นกระบวนการที่ประเมินภูมิหลัง และสภาพปัจจุบันของเด็ก/เยาวชน เพื่อประมาณการถึงแนวโน้มที่เด็ก/เยาวชนจะไปเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดกฎหมายอีก โดยผลจากการประเมินความเสี่ยงจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดระดับและความเข้มข้นของการควบคุมดูแลเด็ก/เยาวชน ระยะนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มที่มีความเสี่ยงต่ำ/ปานกลาง ใช้กิจกรรมซึ่งประกอบด้วย การบำบัดพื้นฐาน มีการประเมินโดยนักวิชาชีพ (นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการอบรมและฝึกวิชาชีพ และพยาบาล) สุขศึกษา พลศึกษา จริยธรรม ดนตรี/ศิลปะ ฝึกระเบียบแถว ห้องสมุด ชมรม จิตอาสา ดุหนั่ง ฟังเพลง และกลุ่มสัมพันธ์ รวมจำนวนคาบทั้งสิ้น 25 ชั่วโมง กลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง ระดับต่ำ/กลาง และมีปัญหาพิเศษ ใช้กิจกรรมประกอบด้วย การบำบัดพื้นฐาน มีการประเมินโดยนักวิชาชีพ (นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการอบรมและฝึกวิชาชีพ และพยาบาล) สุขศึกษา พลศึกษา จริยธรรม ดนตรี/ศิลปะ ฝึกระเบียบแถว ห้องสมุด ชมรม จิตอาสา ดุหนั่ง และฟังเพลง รวมจำนวนคาบทั้งสิ้น 25 ชั่วโมง

ระยะบำบัดเบื้องต้นตั้งแต่ 25 วันเป็นต้นไป แบ่งเด็ก/เยาวชน เป็นกระบวนการประเมินลักษณะและความรุนแรงของสภาพปัญหาและความจำเป็นของเด็ก/เยาวชน เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการบำบัดฟื้นฟูในด้านต่างๆ สำหรับเด็กและเยาวชน โดยออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีความจำเป็นต่ำ/ปานกลาง ใช้กิจกรรมประกอบไปด้วย จัดการศึกษา บำบัดยาเสพติด บำบัดพื้นฐาน สุขศึกษา พลศึกษา จริยธรรม ดนตรี/ศิลปะ ฝึกระเบียบแถว ห้องสมุด ชมรม จิตอาสา ดุหนั่ง ฟังเพลง และกลุ่มสัมพันธ์รวมจำนวนคาบทั้งสิ้น 25 ชั่วโมง กลุ่มที่มีความจำเป็นสูง ระดับต่ำ/ปานกลาง และมีปัญหาพิเศษ ใช้กิจกรรมประกอบไปด้วย จัดการศึกษา บำบัดยาเสพติด บำบัดเฉพาะด้าน บำบัดพื้นฐาน สุขศึกษา พลศึกษา จริยธรรม ดนตรี/ศิลปะ ฝึกระเบียบแถว ห้องสมุด ชมรม จิตอาสา ดุหนั่ง ฟังเพลง และกลุ่มสัมพันธ์รวมจำนวนคาบทั้งสิ้น 25 ชั่วโมง

2.2 กิจกรรมการแก้ไขบำบัด และฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชนเมื่อเข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จะผ่านขั้นตอนการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานควบคุม คือการคัดกรองการใช้ยาเสพติด กลุ่มติดยาเสพติด ใช้กิจกรรม 26 กิจกรรม 38 ชั่วโมง กลุ่มเสพยาเสพติด ใช้กิจกรรม 24 กิจกรรม 29 ชั่วโมง และกลุ่มเสี่ยงที่จะใช้ยาเสพติดจะเข้าสู่กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันด้านยาเสพติด ใช้กิจกรรม 14 กิจกรรม 19 ชั่วโมง ดำเนินการโดยนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักวิชาการอบรมและฝึกวิชาชีพ และพยาบาล

จากวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และลักษณะของโปรแกรมการบำบัดของสถานแรกรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมการแก้ไขบำบัด และฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กและเยาวชนนั้น สะท้อนถึงการทำงานที่จะต้องสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ ของสังคม ในการขับเคลื่อนงานของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีบทบาทที่

ตอบสนองต่อวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ต้องปฏิบัติตั้งที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้ประกาศไว้

ในระดับปฏิบัติการหลักสูตรกลางที่ใช้ในการแก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็กและเยาวชนที่ส่งมาจากกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จึงนำไปสู่ประเด็นการหารือเพื่อค้นหาวิธีการสร้างการเรียนรู้ที่จะช่วยแก้ไขปัญหามวลชนที่เกิดขึ้นในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีดังที่ปรากฏในสื่อมวลชน 2 เหตุการณ์ คือเหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อเดือนมิถุนายนและเดือนสิงหาคม 2559 อันมีเหตุมาจากการกระทบกระทั่งระหว่างที่อยู่ร่วมกันของเด็กและเยาวชนจนลุกลามเป็นความขัดแย้งและขาดกระบวนการเคลียร์ใจ หรือสร้างความเข้าใจระหว่างกัน 2) ในขณะที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีข้อจำกัดทั้งจำนวนเจ้าหน้าที่ ระยะเวลา และภาระงาน ที่ต้องทำการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดสถานการณ์ความรุนแรงไปพร้อมๆ กับการฝึกวินัย ควบคุมไม่ให้เด็กและเยาวชนหลับหนี สอนเสริมฝึกวิชาชีพ 3) ด้านโปรแกรมที่ใช้บำบัดเด็กและเยาวชนในปัจจุบันมี 2 โปรแกรม คือ โปรแกรมบำบัดพื้นฐาน และโปรแกรมบำบัดยาเสพติด เมื่อสถานการณ์เป็นดังกล่าวมาข้างต้น สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีจึงต้องการกระบวนการทางเลือก ที่จะทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการไว้วางใจซึ่งกันและกันและเท่าทันอารมณ์ชั่ววูบของตนเอง

2.3 การสนับสนุนกิจกรรมของคณะกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี มีการจัดตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่ผู้อำนวยการสถานพินิจ ช่วยเหลือกิจการสถานพินิจ เพื่อสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชน ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด (พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว, 2553) โดยการประกาศรับสมัคร หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีความหลากหลายทางวิชาชีพ ให้สมัครเป็นกรรมการและร่วมกันจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปี ในปีงบประมาณ 2559 โดยคณะกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนฯ มีมติเห็นชอบให้บรรจุการอบรมเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน ในแผนการดำเนินงานประจำปี ของคณะกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจ มีผู้รับผิดชอบโครงการคือคณะพยาบาลศาสตร์ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี, 2559 : 2) รูปแบบการดำเนินงานในกลุ่มที่ 1 เป็นการเปิดพื้นที่จัดสรรชั่วโมงกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนให้เข้าอบรมด้วยกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา จำนวน 6 ครั้ง ต่อเนื่องตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2558 - เดือนมกราคม 2559 ผลการประเมินการจัดกิจกรรม

สร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลุ่ม 1 (อุไรรัตน์ หน้าใหญ่, 2559 : 1 – 4) มีเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 25 คน เป็นเพศชาย ส่วนใหญ่ มีอายุ 17 และ 18 ปี รองลงมาคือ 14 และ 16 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม รองลงมานับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่การศึกษาอยู่ระดับในประถมศึกษา รองลงมา คือ มัธยมศึกษาตอนต้น ไม่ศึกษามีน้อยที่สุด ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมา คือ ทำการเกษตร และว่างงาน ระยะเวลาการอยู่ในสถานพินิจฯ ส่วนใหญ่คือ 0 – 4 เดือน รองลงมาคือ 7 – 9 เดือน มีเพียงร้อยละ 16 ที่มีปัญหาสุขภาพ ส่วนใหญ่อยู่กับพ่อแม่ รองลงมาคือ พ่อหรือแม่หรือญาติ การทำกิจกรรมทั้ง 6 ครั้ง เด็กและเยาวชน มีความพึงพอใจกิจกรรมในภาพรวมมากที่สุด การเปลี่ยนแปลงที่เขพบหลังจากการทำกิจกรรม คือ สบายตัว หายปวดหลัง หายใจสะดวก ว่างใจเป็น จัดการอารมณ์ได้ กระทบ ความสัมพันธ์กับเพื่อน และ เห็นตนเอง คิดได้

การพัฒนาบริการสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ระดับปฏิบัติการ ต้องสร้างทางเลือกการพัฒนาคนด้วยวิธีการทำงานแบบใหม่ คือการสร้างนวัตกรรมให้ตอบโจทย์สถานการณ์ปัจจุบันในเด็กและเยาวชน จำเป็นต้องมีการจัดบริการรองรับเด็กและเยาวชนเหล่านี้ เพื่อที่จะมุ่งคืนพวกเขาสู่สังคมเมื่อครบกำหนดเวลา โดยคำนึงถึงความจริงที่ว่าความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ดังนั้นในระหว่างที่เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนอยู่ในกระบวนการ บำบัด ฟื้นฟู ป้องกัน และพัฒนาพฤตินิสัย เพื่อเตรียมความพร้อมกลับคืนสู่สังคม จึงต้องมีการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาควบคู่ไปพร้อมกัน ซึ่งสุขภาวะทางปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา

แนวคิดการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา

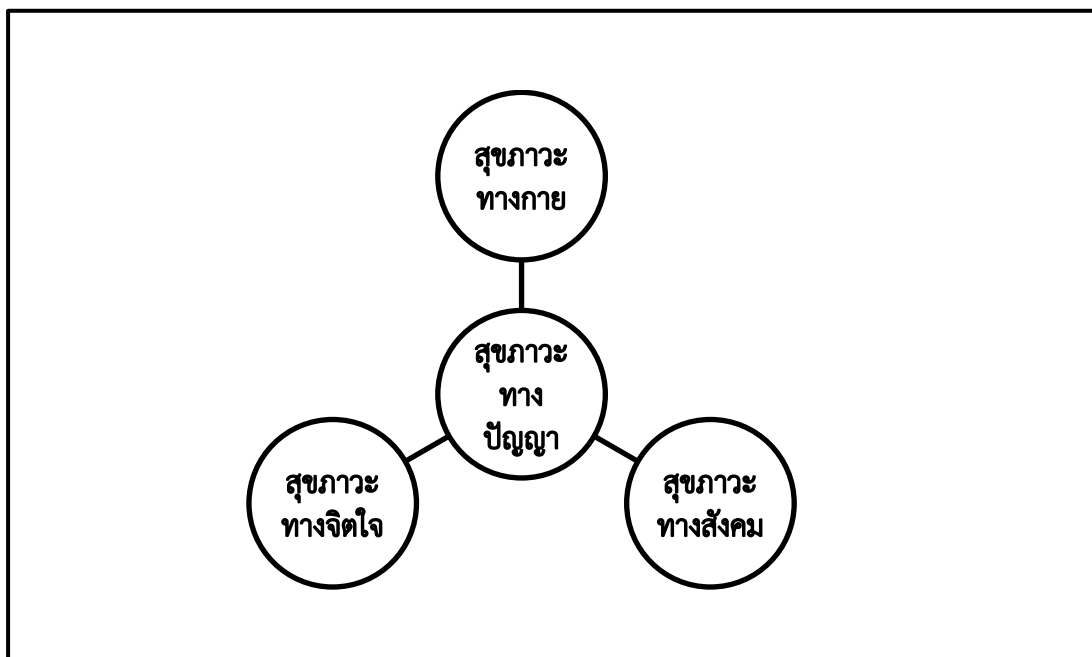
1. ความหมาย

สุขภาวะทางปัญญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาวะ นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา คำว่าสุขภาพถูกบัญญัติความหมายไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติว่า “สุขภาพ” คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวมอย่างสมดุล (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ, 2550 : 1) จากนั้นมีการตีความคำว่า “สุขภาพ” โดยนักกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ว่า สุขภาพ คือ ภาพสะท้อนของการมีสุขภาพ หรือภาวะที่เป็นสุข ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางปัญญา และทางสังคม (ธวัชชัย โตสิตระกูล และ ปราณี พงศ์ไพบูลย์, 2558 : 44) มีการอธิบายขยายความของคำว่า สุขภาวะ ว่ามาจากฐานคิดการมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเป็นตัวสนับสนุนกัน จนเกิดภาวะที่เอื้อให้มีสุขภาพดีอย่างยั่งยืน (อภิญา ตันทวีวงศ์, 2554 : บทนำ) ดังนั้น สุขภาวะ จึงเป็นคำที่สะท้อนถึงการมีปัจจัยภายในและภายนอกและกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพให้ได้อย่างยั่งยืนทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ปัจจัยภายในที่มีการเสนอไว้สำหรับการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาตามความหมายในโครงการสุขแท้ด้วยปัญญา คือเรื่องที่มาของความสุข ว่าความสุขนั้นอยู่ที่ทัศนคติ

และการวางใจของเรายิ่งกว่าอะไรอื่น (พระไพศาล วิสาโล, 2554 : 3) โดยที่คนทุกคนสามารถใคร่ครวญพิจารณาให้ความสุขที่เกิดขึ้นนำมาซึ่งความสมดุลของสุขภาพกาย ใจ สังคม และปัญญา

สุวรรณณา คำไร (2554 : 26 – 27) กล่าวถึงการจำแนกประเภทของสุขภาวะของพระไพศาล วิสาโล ไว้ว่ามี 4 องค์ประกอบ แต่ละด้านมีความเชื่อมโยงกัน คือ สุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยแต่ละด้านต่างเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออกดังนี้ สุขภาวะทางกายคือ การมีสุขภาพที่ดี มีปัจจัย 4 ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร และยารักษาโรคที่พอเพียง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ กิจกรรมที่สนับสนุนการมีสุขภาวะทางกาย เช่น การจัดมหกรรมออกกำลังกายทุกเย็นวันศุกร์ การงดเหล้าช่วงเข้าพรรษา (ได้มิติทางสังคมและทางจิตใจ) การจัดอบรมเพื่อสุขภาพ เป็นต้น สุขภาวะทางจิต คือ การมีจิตใจสดชื่น เบิกบาน มีความสุขสงบ มีกำลังใจที่มั่นคงภายใน มีเมตตากรุณา อ่อนโยน และเข้าถึงความสุขประณีตได้ ซึ่งการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตโดยทั่วไป ก็จะเป็นการปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิบำเพ็ญประโยชน์ การทำงานศิลปะ ฟังหรือสนทนาธรรม การได้อยู่ดีๆ ท่ามกลางธรรมชาติ สุขภาวะทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบ ราบรื่นมีมิตรไมตรี เอื้อเฟื้อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีสวัสดิภาพ ความปลอดภัย และได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ส่วนใหญ่กิจกรรมที่ทำให้เกิดสุขภาวะทางสังคมจะเป็นการรณรงค์ส่งเสริม เช่น การรณรงค์ให้คนในสังคมรับรู้และเข้าใจสิทธิและเสรีภาพ การจัดกิจกรรมดูแลเยี่ยมผู้สูงอายุหรือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน การบริจาคสิ่งของ เงินทองให้ผู้ประสบภัยหรือผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น และสุขภาวะทางปัญญา คือ การมีความรู้ ความคิดที่ถูกต้องดีงามที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขรู้จักคิดพิจารณาด้วยเหตุผล ซึ่งจะช่วยให้หาทางออกให้กับปัญหาและหลุดพ้นจากความทุกข์ตลอดจนรู้จักดำเนินการให้สำเร็จด้วยวิธีแห่งปัญญา เป็นที่พึ่งแห่งตนเองได้ โดยรูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะทางปัญญา จะครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดที่กล่าวมา แต่จะเพิ่มหลักการและข้อปฏิบัติบางอย่างเข้าไปด้วย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและถูกต้องดีงามทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

สุขภาวะทางปัญญาเป็นมิติหนึ่งในสี่มิติของสุขภาวะ ซึ่งประกอบด้วย สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิตใจ สุขภาวะทางสังคมและสุขภาวะทางปัญญา ทั้งสี่มิตินี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกขาดออกจากกันไม่ได้ ดังภาพ 1

ภาพ 1 การเชื่อมโยงสุขภาวะมิติต่างๆ กับสุขภาวะทางปัญญา
ที่มา: ปรับปรุงจาก สุวรรณภา คำไร (2554 : 27)

การมีสุขภาวะทางปัญญา จะช่วยให้มนุษย์หาทางออกให้กับปัญหาและหลุดพ้นจากความทุกข์ การรู้จักดำเนินการด้วยวิธีแห่งปัญญาจะนำไปสู่การเป็นที่พึ่งของตนเองได้ เมื่อสุขภาวะทางปัญญาได้เกิดขึ้นย่อมส่งผลต่อสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางใจ และสุขภาวะทางสังคม การสร้างสุขภาวะทางปัญญาในทัศนะของนักคิดคนสำคัญถือเป็นการปลดปล่อยมนุษย์จากการถูกจองจำ ไปสู่อิสราภาพและศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ การเข้าถึงความสุขประณีตของมนุษย์จะทำให้เกิดมิตรภาพอันไพศาลต่อผู้อื่นและสรรพสิ่ง และทั้งหมดนี้เริ่มได้จากการสร้างให้จิตสำนึกมีพลัง มีการนำเสนอไว้ดังนี้

พลังจิตสำนึก เป็นประดุกพลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) มนุษย์ในปัจจุบันติดอยู่ในโลกทัศน์ วิธีคิด และจิตสำนึกอันคับแคบ ที่ก่อให้เกิดความบีบคั้นทั้งในตนเองและระหว่างกัน สังคมทั้งหมดจึงเครียดและรุนแรง ทั้งรุนแรงอย่างโจ่งแจ้งและรุนแรงอย่างเงียบ (Silent violence) ภูมิของสังคมเช่นนี้ตกอยู่ในอวิชชาอันเหนียวแน่นอย่างไม่มีทางแกะออกด้วยความรู้ ความคิด วิธีเศรษฐกิจ หรือการเมืองใดๆ มีแต่พลังจิตสำนึกใหม่เท่านั้นที่จะปลดปล่อยมนุษย์จากการถูกจองจำอยู่ในคุกที่มองไม่เห็น (The invisible prison) ไปสู่อิสราภาพและศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ทำให้ประสบความสุขอันประณีต พบความงามอันล้นเหลือ และเกิดมิตรภาพอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง การมีจิตใจที่เห็นความเชื่อมโยงของตนเองกับสรรพสิ่ง มีคุณสมบัติที่จะเรียนรู้ให้เข้าถึงความดี ความงาม ความจริง จนเป็นจิตสาธารณะ เป็นอุปกรณ์สำคัญในการรับมือกับวิกฤตต่างๆ ที่เราจะต้องเผชิญในโลกแห่งนี้ (ประเวศ

วะสี, 2554 : 3) การเปลี่ยนแปลงต่างๆ กำลังจะนำเราไปสู่อะไร ปัญหา วิกฤตต่างๆ ภัยธรรมชาติ ฯลฯ เราจะรับมือกับสิ่งต่างๆ ในวิธีเดิมๆ ได้อย่างไร บางทีอุปกรณ์ที่สำคัญที่สุดอาจมีอยู่แล้วในตัวเรา ทุกคนเพราะทุกอย่างอยู่ที่ “ใจ” หัวใจที่เข้าถึงความดี ความงาม ความจริง ถึงเวลาที่ต้องคิดถึงคนอื่นๆ และสิ่งอื่นๆ อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีจิตสำนึก เห็นคุณค่า เรียนรู้ รับฟังช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากหัวใจเดิมๆ สู่อุบัติใจใหม่ จิตอาสา จิตสาธารณะ ไปจนถึง จิตใจที่เข้าถึงความจริง เห็นความเชื่อมโยง และความเป็นหนึ่งเดียวของตัวเรากับธรรมชาติทั้งหมด วิกฤตทำให้มนุษย์ตระหนักรู้และตื่นรู้ (วิสิษฐ์ มาลาศิริรัตน์, 2554 : 39) “การต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์หลายๆ อย่างที่ผ่านมา ทำให้มนุษย์ตระหนักรู้และได้พบกับการตื่นรู้แบบใหม่” (ธรากร กมลเปรมปิยะกุล, 2554 : 43)

การสร้างสุขภาวะทางปัญญาจึงเป็นการสร้างจิตสำนึกใหม่ที่มุ่งใช้ปัญญาใคร่ครวญเป็นตัวชี้นำ พร้อมกับสร้างเสริมพลังด้วยภาวะแห่งการมีสติ ให้คนเลือกลงมือกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่เพิ่มทุกข์แต่สร้างสุขให้แก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้นการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาตามการทบทวนวรรณกรรมจึงเป็นการพัฒนาระบบการทำงานภายในของบุคคลให้รู้สึกตัวหรือมีสติแล้วจัดการตนเองได้บนหลักการสร้างประโยชน์ คือบุคคลใช้กระบวนการใคร่ครวญด้วยปัญญาพิจารณาประโยชน์โทษของสิ่งที่เกี่ยวข้องจนตัดสินใจเลือกกระทำประโยชน์เพื่อให้เกิดผลสะท้อนเป็นการเพิ่มความสุขลดทุกข์ให้ของตนเองและผู้อื่น

การศึกษาการพัฒนาารูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี จึงนิยาม สุขภาวะทางปัญญา หมายถึง ความสามารถในการจัดการตนเองอย่างมีสติของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ได้แก่ การระงับยับยั้งการกระทำที่เป็นโทษ การเห็นตนเองตามความเป็นจริง ด้วยใจที่เป็นกลาง การให้อภัยตนเองและผู้อื่นที่ทำผิดพลาด ปล่อยวางได้ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต ณ ปัจจุบัน

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา

2.1 แนวคิดวิทยาศาสตร์สมอง

การศึกษาการพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญานักศึกษามหาวิทยาลัย อธิบายแนวคิดวิทยาศาสตร์สมองไว้ว่า สมอง (Brain) และสภาวะจิต (Mind) มีความสัมพันธ์กัน การฝึกจิตให้มีสติมีความรู้ตัวด้วยเทคนิคอย่างใดอย่างหนึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสมอง (ปรียา แก้วพิมล และคณะ, 2558 : 39 – 128) การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาตามหลักการทำงานของสมองประกอบด้วยแนวทางดังนี้

1. ความคิดอัตโนมัติ (Autonomic thought) มีเพียงร้อยละ 10 ของความคิดอัตโนมัติเท่านั้นที่มีประโยชน์ ใช้งานได้ ที่เหลือเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ตรงกันข้ามกับความคิดที่มี

ความมุ่งมั่นจดจ่อ การฝึกสติความรู้ตัว (Mindfulness meditation) อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งตรงหน้า ช่วยลดความคิดที่เกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติ การฝึกอยู่กับลมหายใจปัจจุบัน เช่น ลมหายใจเข้าออก การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตรงหน้าทำให้เห็นกระแสความคิดที่พรุ้งพรูออกมาอย่างชัดเจน เมื่อบุคคลถึงความรู้สึกตัวกลับมาอยู่กับปัจจุบันลดกระแสความคิดอัตโนมัติลง จะเกิดการเรียนรู้แบบใหม่ ยกตัวอย่างการฟังเรื่องราวของผู้อื่น หากมีความคิดอัตโนมัติเกิดขึ้น จะมีการประเมินคุณค่า การคิดต่อ เกิดการคาดคะเนว่าผู้พูดต้องการสื่อสารอะไร การสรุปตัดสินเรื่องราวที่ได้รับฟังเจือปนด้วยการปรุงแต่งตามประสบการณ์/ข้อมูลเดิมของผู้ฟัง ความจริงจึงถูกบดบังและแทนที่ ไม่นำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่

2. การสร้างการเปลี่ยนแปลงของสมองสู่สภาวะจิตสมดุลต้องอาศัยการฝึกฝน การสร้างกระแสความคิดเชิงบวก ได้แก่ การมีความอ่อนโยนต่อตัวเอง สร้างความเบิกบานในชีวิตบ่มเพาะความเข้มแข็งภายใน การกระทำเพื่อเชื่อมโยงตนเองสู่โลกภายนอกและดำรงอยู่อย่างสันติ การคิดถึงสิ่งที่ดีสร้างความปิติยินดีในชีวิต คือวิธีการสร้างกระแสความคิดเชิงบวกให้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่และลดความแรงของกระแสความคิดเชิงลบที่เกิดจากความคิดอัตโนมัติ การเน้นย้ำความคิดเรื่องอุดมการณ์ชีวิตให้เข้าสู่กระแสจิตเสริมพลังนำไปสู่การเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับสรีระวิทยา เกิดการตอบสนองเพื่อให้เกิดการกระทำที่บรรลุเป้าหมาย

3. ความสามารถในการจดจ่อใส่ใจของบุคคลเพิ่มขึ้นได้โดยการฝึกสติฝึกความรู้ตัวอย่างสม่ำเสมอ เพราะการฝึกสติรู้ตัวอย่างสม่ำเสมอทำให้เยื่อหุ้มสมองส่วนหน้า (Insula of prefrontal cortex) มีความหนาแน่นนำไปสู่การมีความสามารถจดจ่อใส่ใจเพิ่มขึ้น ขณะที่บุคคลได้รับการกระตุ้นจากเสียง สัมผัส ให้มีความคิด ความรู้สึก ความต้องการ และการโต้ตอบ จะส่งผลให้เกิดกระบวนการทำงานของสมองที่เพิ่มขึ้น มีการไหลเวียนของโลหิตไปสู่บริเวณนั้นของสมองเพิ่มขึ้น เพราะสมองบริเวณนั้นต้องการปริมาณออกซิเจนที่เพิ่มขึ้นจากเดิม รูปแบบการทำงานของสมองที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อคุณลักษณะของยีน การฝึกความจดจ่อ การผ่อนคลายอย่างสม่ำเสมอช่วยฟื้นฟูการทำงานของสมอง

4. การฝึกสมาธิจดจ่อในความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์เป็นการบ่มเพาะอารมณ์เชิงบวกที่จะเปลี่ยนเส้นทางกระแสประสาทในสมอง ทำให้เกิดการตอบสนอง ที่เรียกว่าอารมณ์ร่วม รู้สึกร่วม เมื่อคนเผชิญเหตุการณ์เชิงลบของผู้อื่น เพราะสมองมีการจดจำและตอบสนองต่อประสบการณ์เชิงลบมากกว่าประสบการณ์เชิงบวก การฝึกสมาธิจดจ่อในความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ซึ่งเป็นการฝึกสมาธิแบบเมตตาภาวนา (บ่มเพาะความรักไร้เงื่อนไข) นำไปสู่การลดภาวะซึมเศร้าในบุคคลได้ การทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือฝึกความเมตตาปรับอุปนิสัยแห่งจิตให้มีความเมตตากรุณาเมื่อฝึกอย่างต่อเนื่องจะกลายเป็นสภาวะใหม่ของจิต

5. การบ่มเพาะสภาวะจิตที่มีคุณลักษณะแห่งความเมตตาต่อตัวเองช่วยลดความเครียด และลดการหลั่งฮอร์โมนความเครียด ลดการวิพากษ์ตัวเองให้น้อยลง เพิ่มความมั่นคง

มั่นใจ นำไปสู่การเยียวยาชีวิตจากประสบการณ์เชิงลบในอดีต เพราะความเครียดและฮอร์โมนความเครียดกระทบต่อการทำงานของสมอง ฮอร์โมนความเครียดเข้าสู่สมองส่งผลต่อสมองส่วนการรับรู้ ความเข้าใจ และการเรียนรู้ (Cognition) และสุขภาพจิต ฮอร์โมนเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อสมองส่วนหน้า อมิกดาลา และฮิปโปแคมปัส กระทบต่อการเรียนรู้และจดจำ การปรับสมดุลสมองด้วยการผ่อนคลายโดยใช้เทคนิคแพทย์ทางเลือกการฝึกซ้ำอย่างต่อเนื่องช่วยให้ผ่อนคลายระดับลึก ฟันฟูสมอง ด้านการจดจำ ลดการโต้ตอบของอมิกดาลาจากอิทธิพลของฮอร์โมนความเครียด

6. การพักผ่อนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ช่วยให้บุคคลเกิดภาวะที่ผ่อนคลาย และมีแรงบันดาลใจในการทำงานที่สมบูรณ์ การใคร่ครวญภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลายเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของสมองให้เกิดอำนาจอย่างชัดเจนในการแยกแยะ

การฝึกเทคนิคเพื่อให้สมองเกิดการผ่อนคลายตามหลักการสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญา ประกอบด้วย การฝึกสติความรู้ตัว การฝึกสร้างกระแสความคิดเชิงบวกต่อตนเองและผู้อื่น การพักในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เทคนิคพลังบำบัดเรกิสามารถนำมาฝึกปฏิบัติเพื่อสร้างนิสัยการผ่อนคลายด้วยตนเอง การมีสติความรู้ตัว และความคิดเชิงบวกต่อตนเองและผู้อื่นดังนี้

การใช้เทคนิคพลังบำบัดเรกิในการปรับคลื่นสมอง

เรกิ เป็นศาสตร์การแพทย์ทางเลือกที่ใช้พลังธรรมชาติมาปรับให้พลังชีวิตของมนุษย์ให้มีความสมดุล เรกิ (Reiki) มาจาก คำสองคำในภาษาญี่ปุ่น คือ เร-กิ (Rei-ki) คำว่า “กิ” (Ki) หมายถึง พลังชีวิตที่อยู่ในสิ่งมีชีวิต ทั้ง คน สัตว์ และพืช เป็นพลังที่ทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ได้ มีคำเรียกสิ่งเดียวกันนี้แตกต่างกันไปตามความหลากหลายวัฒนธรรม เช่นคำว่า “ฉี” (Chi) ในการเรียกตามศาสตร์ภูมิจิตวิทยาตะวันออก คำว่า “ปราณ” (Prana) ในวัฒนธรรมฮินดู คำว่า “มานา” (Mana) ในกลุ่มชามาน (Shamans) ในฮาวาย คำว่า “เร” (Rei) ในคำว่า เรกิ (Reiki) เป็นพลังชีวิตแห่งจักรวาลที่มีอยู่ในทุกสิ่งและเข้าถึงได้ เรกิ (Reiki) เป็นระบบการเยียวยา บำบัดที่เชื่อมต่อกับพลังจากธรรมชาติและจักรวาล (Penczak, 2005 : 2) พลังบำบัดเรกิ หมายถึง เทคนิคการบำบัดด้วยมือเพื่อความผ่อนคลายร่างกาย ค้นพบโดยมิคาโอะ อุซุอิ (Usui & Petter, 1999, อ้างถึงใน ปรียา แก้วพิมล และคณะ, 2555 : 45)

งานวิจัยการใช้โปรแกรมพลังบำบัดเรกิและการฝึกสติต่อสนามพลังออร่าและสุขภาพองค์รวมของนักศึกษาพยาบาลไทยพบว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาพยาบาลซึ่งจัดอยู่ในวัยเยาวชน ดังนี้ 1. การบำบัดด้วยพลังเรกิอย่างสม่ำเสมอช่วยปรับสมดุลของร่างกาย ทำให้รู้สึกสดชื่น หลับสบาย อากาศปลอดโปร่ง 2. มีความผ่อนคลายด้านจิตใจ สมาธิเรียนรู้ดีขึ้น มีสติ การใช้ชีวิตกับคนรอบข้างมีการเปลี่ยนแปลงที่ดี ใจเย็นมากขึ้นในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น 3. รู้จักวางเฉย มองโลกด้านบวก เรื่องต่างๆ ที่มีปัญหาค่อยๆ คลี่คลาย และ 4. เข้าใจตัวเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเพิ่มขึ้น (ปรียา แก้วพิมล และคณะ, 2555 : 50 - 52)

การวิจัยการพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา นักศึกษามหาวิทยาลัย ที่ใช้การปรับคลื่นสมองด้วยเทคนิคการผ่อนคลายพลังบำบัดเรกิ ส่งผลดีต่อนักศึกษากลุ่มที่ประสบความสำเร็จ ดังนี้ 1. เกิดการนอนที่มีคุณภาพหลับสนิท ไม่ปวดหัวเมื่อตื่นตอนเช้า สมองโล่ง โปร่งดี สดชื่น เหมือนได้รับการเติมพลัง 2. สามารถจัดลำดับความคิดได้ดี เข้าใจเหตุการณ์ในภาพรวมได้ดีขึ้น ผ่อนคลาย มีสมาธิ อาการปวดเมื่อยบริเวณเข่าต่าจากการอ่านหนังสือดีขึ้น 3. ไม่มีอาการปวดประจำเดือน เหงื่อออกดี อาการไมเกรนดีขึ้น รู้สึกไวต่อความไม่สุขสบายของร่างกาย 4. จิตสงบ ใจเย็น มีความยับยั้งชั่งใจลดการใช้คอมพิวเตอร์ระหว่างอ่านหนังสือ 5. บ่มเพาะอุปนิสัยการช่วยเหลือผู้อื่นแบบเรียบง่าย (กิจกรรมบำบัดเรกิให้เพื่อน) 6. เกิดสมาธิขณะปฏิบัติเรกิ อยู่กับลมหายใจเข้าออก 7. ฝึกตัดกระแสความคิดของสิ่งที่มารุ่มร่า กลับมาสู่ความรู้สึกที่เป็นปัจจุบันขณะ และ 8. การทำกิจกรรมบำบัดเรกิอย่างต่อเนื่อง กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัย ในกลุ่มที่เรียนรู้ซ้ำ การเยียวยาตนเองด้วยพลังบำบัดเรกิ ให้ผลดังนี้ 1. ทำให้นิ่งขึ้นและควบคุมอารมณ์ได้มากขึ้น ไม่โกรธง่าย ไม่คิดเล็กคิดน้อย ปล่อยวาง ไม่เครียด 2. ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนดีขึ้น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่นได้มากขึ้น (ปริยา แก้วพิมล และคณะ, 2558 : 72 - 128)

การศึกษาประสบการณ์นักศึกษาพยาบาลในโปรแกรมพลังบำบัดเรกิและภาวณา: การตื่นรู้เพื่อเข้าใจผู้หญิงท้องไม่พร้อม มีการใช้เทคนิคพลังบำบัดเรกิในการปรับคลื่นสมองพบว่านักศึกษาพยาบาลที่เข้าร่วมโปรแกรมเกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคคลเป็นลักษณะสภาวะจิตเมื่อเผชิญเหตุการณ์ 4 แบบ คือ การอยู่กับปัจจุบัน การรู้อารมณ์ การรู้เท่าทันความคิดตัดสินใจได้ และการใคร่ครวญผลการกระทำ (ปริยา แก้วพิมล และคณะ, 2557 : 105)

การศึกษาประสิทธิผลของการบำบัดด้วยพลังบำบัดเรกีกับเยาวชนที่มีภาวะซึมเศร้าในกรุงเทพมหานคร ประเทศอิหร่าน พบว่ากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นเยาวชนอายุระหว่าง 12 – 17 ปี จำนวน 65 คน มีคะแนนความเจ็บปวด ภาวะซึมเศร้า และความวิตกกังวล เทียบก่อนและหลังการบำบัดด้วยพลังบำบัดเรกิเป็นเวลา 6 สัปดาห์ต่อเนื่อง ลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างหลังการบำบัดพบว่า มีความรู้สึกผ่อนคลาย อาการทางกายและอารมณ์ดีขึ้น สุขสบาย มีความอยากรู้ ประารถนาที่จะเรียนรู้เพิ่มขึ้น มีการดูแลตนเองเพิ่มขึ้น และตอบสนองต่อการบำบัดด้วยเรกิทั้งทางประสาทสัมผัสและตระหนักรู้ การวิจัยนี้ค้นพบว่าพลังบำบัดเรกิสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้คิดทางปัญญาและพฤติกรรมที่จะช่วยลดปัญหาภาวะซึมเศร้าในเยาวชน และเสนอให้มีการพิจารณานำผลการวิจัยผลของพลังบำบัดเรกิไปใช้แก้ไขปัญหาสังคมและปัญหาระดับบุคคล (Charkhandeh, Talib, Yaacob, & Mamsor, 2012 : 426)

ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงสมองตามแนวคิดวิทยาศาสตร์สมองนั้น การจะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสมอง ต้องเป็นกิจกรรมที่จัดต่อเนื่อง

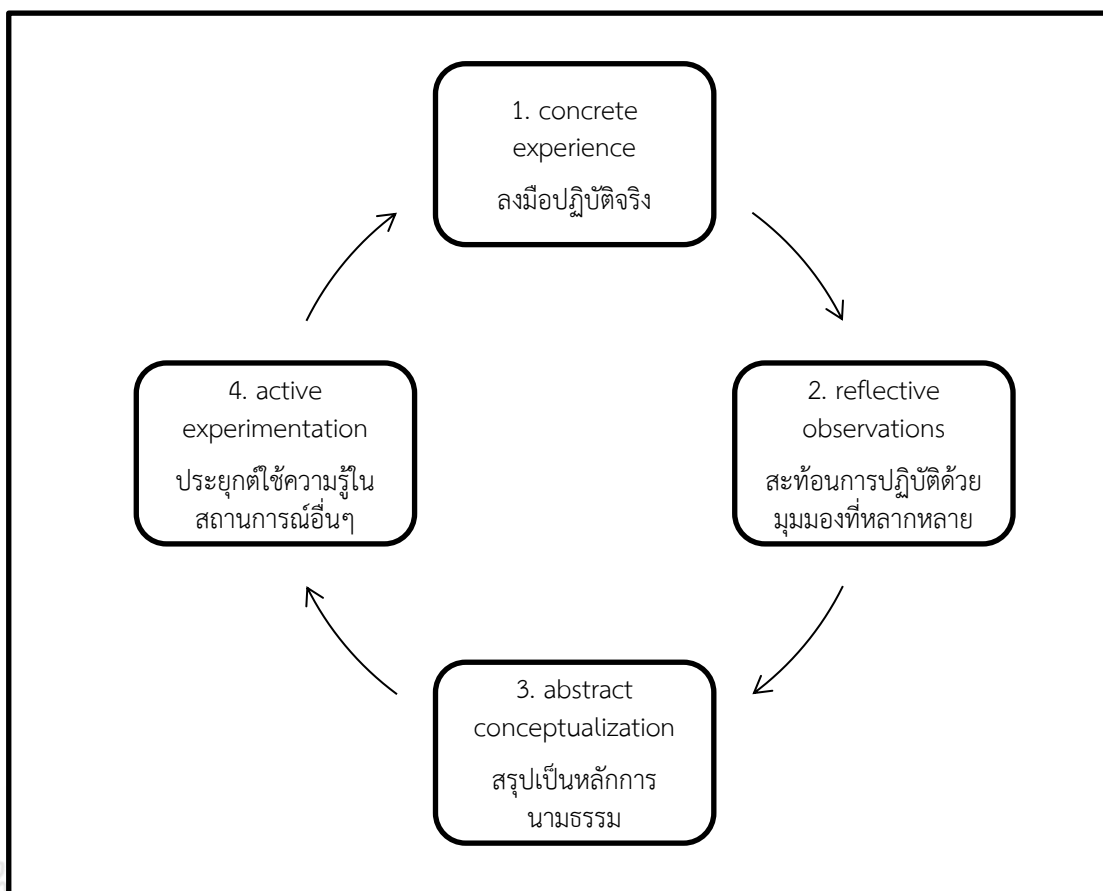
6 สัปดาห์ จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสมอง (Taubert, Draganski, Anwander, Mueller, Horstmann, Villringer, & Ragert, 2010 : 2)

สรุปได้ว่าเทคนิคการผ่อนคลายด้วยพลังบำบัดเรกิเมื่อนำมาใช้ปรับคลื่นสมองของเยาวชนตามหลักการของแนวคิดวิทยาศาสตร์สมอง จะให้ผลลัพธ์สุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสุขภาวะทางปัญญา คือ เยาวชนเท่าทันตนเอง มีการใคร่ครวญเรื่องราวในชีวิตที่รอบด้านขึ้น และเปิดรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์สมอง ชูความคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมองและจิตของมนุษย์ เมื่อจิตของมนุษย์ได้รับการฝึกให้มีความสุข มีพลังเชิงบวกสามารถเปลี่ยนการทำงานของสมอง ให้เป็นกลางทางความคิดโดยลดการทำงานความคิดอัตโนมัติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทัศนคติด้านลบและอคติ การปรับคลื่นสมองและจิตด้วยการผ่อนคลายจากพลังบำบัดเรกิ เป็นวิธีการเตรียมความพร้อมบุคคลไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ พลังบำบัดเรกิ คือ ศาสตร์แพทย์ทางเลือกแขนงหนึ่งที่ถูกปฏิบัติใช้ฝ่ามือวางตามจุดต่างๆ ของร่างกาย เพื่อส่งพลังชีวิตจากธรรมชาติเข้าไปเยียวยา เติมเต็ม ปรับสมดุล ร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณของบุคคลให้มีพลังในการดำเนินชีวิต ผู้ปฏิบัติเรกิสามารถเรียนรู้การใช้พลังเรกิได้จากการสอนของครูเรกิ ดังนั้นในการออกแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยใช้พลังบำบัดเรกิในการปรับคลื่นสมองและการผ่อนคลายจิตระดับลึกของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ ให้พร้อมต่อการเรียนรู้ก่อนการทำกิจกรรม โดยจะใช้การจัดกิจกรรมต่อเนื่อง 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

2.2 กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning activity)

กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เป็นรูปแบบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการลงมือกระทำ/ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม มีการสะท้อนกลับจากการสังเกตการณ์ของตนเอง ทั้งความรู้สึกและความคิดที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติกิจกรรม มีการวิเคราะห์ความรู้สึกและความคิดที่เกิดขึ้นเพื่อค้นหาข้อเรียนรู้จากประสบการณ์ จนได้ข้อสรุปเป็นหลักการสำคัญ เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ดังภาพ 2

ภาพ 2 วงจรการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์
ที่มา: ปรับปรุงจาก ปรียา แก้วพิมล และคณะ (2556 : 31)

จากภาพ 3 วงจรกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เริ่มจาก ขั้นตอนที่ 1 ลงมือปฏิบัติจริง (concrete experience) เช่น วาดภาพ ฟังเพลง ชมภาพยนตร์ เล่าเรื่อง เล่นเกม แสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น เพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่จากการลงมือปฏิบัติกิจกรรม เมื่อทำกิจกรรมเสร็จสิ้นลง ขั้นตอนที่ 2 สะท้อนการปฏิบัติด้วยมุมมองที่หลากหลาย (reflective observations) ในขั้นนี้ ผู้ทำกิจกรรมจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้กระทำเป็นผู้สังเกตการณ์ คือการมองย้อนกลับไปสังเกตความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นเมื่อตนเองเป็นผู้กระทำและสะท้อนออกมาเพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองกับผู้อื่น หรือในกรณีที่ทำกิจกรรมเพียงลำพัง เป็นการสะท้อนมุมมองที่หลากหลายของตนเอง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจะต้องมีการค้นหาสาเหตุว่าเหตุใดจึงรู้สึกเช่นนั้น เช่น คล้ายคลึงกับเรื่องใดในชีวิตจริงที่เผชิญอยู่ และเมื่อย้อนกลับไปมอง ได้เรียนรู้อะไรจากประสบการณ์เหล่านั้น ในขั้นตอนที่ 3 สรุปเป็นหลักการนามธรรม (abstract conceptualization) การเรียนรู้ที่ได้จากการสะท้อนคิดนำไปสรุปให้เป็นหลักการสำคัญ

และ ขั้นตอนที่ 4 ประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์อื่นๆ (active experimentation) คือการวางแผนทางสำหรับนำเอาหลักการสำคัญที่ได้จากการสรุปขยายไปสู่การดำเนินชีวิตต่อไป

การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยประยุกต์ใช้รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เป็นกรอบในการพัฒนากิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

2.3 การวัดสุขภาวะทางปัญญา

ในประเทศไทยมีการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือวัดสุขภาวะวัยรุ่น และการวัดสุขภาวะทำให้ทราบว่า เครื่องมือประเมินสุขภาวะในวัยรุ่นแต่ละมาตรวัดสะท้อนแนวคิดหลักที่ผู้พัฒนามาตรวัดใช้ และมีคุณลักษณะทางจิตมิติที่พึงประสงค์ แต่ยังมีข้อจำกัดเนื่องจากการศึกษาวิจัยทำในกลุ่มตัวอย่างเฉพาะ เช่น ในกลุ่มนักเรียน กลุ่มคนทำงาน กลุ่มผู้ป่วย ซึ่งการจะนำมาตรวัดต่างๆ มาใช้ในวัยรุ่นไทย ควรจะได้มีการพัฒนาเพิ่มเติมต่อไป (บุญโรม สุวรรณพาหุ, อริยญา ต้อยคัมภีร์, และ วรธณี แกมเกตุ, 2556 : 136) การวัดสุขภาวะทางปัญญาเป็นการกำหนดค่าให้กับคุณลักษณะสุขภาวะทางปัญญาซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้โดยตรงแต่สุขภาวะทางปัญญาเป็นคุณลักษณะที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล (Latent trait) ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง จึงเป็นการวัดทางพฤติกรรมศาสตร์ที่ต้องใช้วิธีวัดทางอ้อม ซึ่งจะวัดเฉพาะบางคุณลักษณะหรือกลุ่มตัวอย่างพฤติกรรมที่เป็นตัวแทนคุณลักษณะที่ต้องการศึกษา และไม่สามารถวัดพฤติกรรมที่เป็นไปได้ทั้งหมดของสิ่งที่ต้องการศึกษา ไม่ใช่การวัดคนโดยรวมแต่เป็นเพียงการวัดคุณสมบัติเฉพาะของบุคคลบางเรื่องเท่านั้น สุขภาวะทางปัญญาเป็นตัวแปรที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง แต่เชื่อว่ามีลักษณะนี้อยู่ในตัวบุคคล จึงต้องใช้การวัดทางอ้อมเพื่อให้ได้คำตอบที่แสดงถึงปริมาณความมากน้อยของสุขภาวะทางปัญญา (พิณณา หมวกยอด, 2558 : 27) แนวคิดสุขภาวะทางปัญญามีความเป็นพลวัต มีนักวิจัยพยายามศึกษาเพื่อพัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางปัญญาเพื่อเป็นประโยชน์ในการออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาต่อยอดสุขภาวะทางปัญญา (ปรียา แก้วพิมล, สุรีย์พร กฤษเจริญ, ปราณี พงศ์ไพบูลย์, โสเพ็ญ ชูนวน, และอุไรรัตน์ หน้าใหญ่, 2558 : 34)

เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีบริบทต่างจากเด็กและเยาวชนทั่วไป คือ มีภาวะเครียด ซึมเศร้า เหงา กังวลเรื่องเรียนถูกทำร้ายโดยเพื่อน การถูกล่วงโทษ และก้าวร้าว สภาวะดังกล่าวในมิติของสุขภาวะทางปัญญาสอดคล้องกับด้านการจัดการเรื่องราวอย่างมีสติ ตามแบบวัดสุขภาวะทางปัญญาสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย ด้านการจัดการเรื่องราวอย่างมีสติ (ปรียา แก้วพิมล, สุรีย์พร กฤษเจริญ, และ โสเพ็ญ ชูนวน, 2557 : 111) มีค่าความเที่ยงตามสูตรการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของคอนนาคเท่ากับ .8492 มีข้อคำถามจำนวน 11 ข้อประกอบด้วย

1. เมื่อเผชิญปัญหาในชีวิตฉันวิเคราะห์ใคร่ครวญก่อนการตอบโต้
2. เมื่อเกิดอารมณ์ด้านลบ (เช่น โกรธ) ฉันสามารถระงับยับยั้งตัวเองได้
3. เมื่อฉันเผชิญปัญหาจะใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก
4. ฉันมีมุมมองชีวิตด้านบวกเมื่อเผชิญเรื่องราวที่ไม่สบายใจ
5. ฉันมีเวลาที่จะตรวจสอบเรื่องราวการกระทำของตนเองในแต่ละวัน
6. ฉันวิเคราะห์ผลดี-ผลเสียก่อนตัดสินใจทำสิ่งต่างๆ
7. ฉันประเมินความพร้อมของตนเองก่อนตัดสินใจทำสิ่งต่างๆ
8. ฉันให้อภัยตัวเองเมื่อมีความผิดพลาดในการตัดสินใจ
9. ฉันเลือกใช้วิธีในการจัดการเมื่อเกิดความขัดแย้งไม่ลงรอย
10. ฉันมักให้อภัยผู้อื่นที่ทำให้ฉันยุ่งยากใจ
11. ฉันมักรับฟังผู้อื่นอย่างใส่ใจโดยไม่ตัดสินสรุป

ผู้วิจัยจึงใช้แบบวัดสุขภาวะทางปัญญาด้านการจัดการเรื่องราวอย่างมีสติประยุกต์สำหรับบริบทเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยปรับคำในข้อความให้สอดคล้องกับความเข้าใจของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนซึ่งใช้ภาษาถิ่นเป็นประจำและใช้ภาษาไทยกลางน้อยในชีวิตประจำวัน การวัดคุณลักษณะของสุขภาวะทางปัญญาข้างต้นเป็นการวัดระดับให้ได้คำตอบที่แสดงถึงปริมาณของสุขภาวะทางปัญญาด้านการจัดการอย่างเรื่องราวอย่างมีสติของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

3. การออกแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา

เครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome mapping)

รายงานการทบทวนทฤษฎีการแห่งเปลี่ยนแปลง โดย James (2011 : 7 - 10) นำเสนอว่า ทฤษฎีแห่งการเปลี่ยนแปลง (Theory of change) คือฐานคิดที่มุ่งให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสายงานการติดตามประเมินผล มีการนำไปใช้ในระดับที่แตกต่างกัน สามารถจำแนกได้ตามวิธีการนำทฤษฎีแห่งเปลี่ยนแปลงไปใช้ ในกลุ่มผู้บริหารที่มุ่งสำรวจว่าทำอย่างไรการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและมีความหมาย การใช้แผนที่ผลลัพธ์ (Outcome mapping) นับว่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับวิธีการนี้ กล่าวคือ เป็นการค้นหาความเปลี่ยนแปลงที่ขยายตามบริบทแวดล้อม ซึ่งแผนที่ผลลัพธ์มีวิธีการดำเนินงานประกอบด้วย การวางแผน การติดตาม และการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พัฒนาขึ้นโดยศูนย์วิจัยการพัฒนานานาชาติ ในประเทศแคนาดา (The International Development Research Center : IDRC) เป็นการเชื่อมโยงบางกระบวนการของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง โดยการวาดภาพของตัวแสดงที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ณ ปัจจุบัน และ

เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นเส้นตรงตามลำดับสายงาน สนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องและการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น กระตุ้นการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบ ที่ไม่ใช่การอธิบายว่าทำอะไรและทำไมถึงเกิดการเกิดความเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่สามารถใช้แผนที่ผลลัพธ์เป็นทางเลือกหนึ่งในองค์ประกอบการขับเคลื่อนงาน เนื่องด้วยแผนที่ผลลัพธ์จะช่วยเตรียมเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ที่ไม่เพียงแต่การระบุตัวแสดงไว้เท่านั้นแต่เป็นการวิเคราะห์ไปถึงว่าใครเป็นหุ้นส่วนเชิงกลยุทธ์ ที่โครงการสามารถสร้างอิทธิพลต่อเขาได้

Earl, Carden, และ Smutyllo (2001 : 2) ได้อธิบายว่า แผนที่ผลลัพธ์เป็นเครื่องมือมุ่งผลลัพธ์ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผลลัพธ์ที่หมายรวมไปถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความสัมพันธ์ กิจกรรม หรือ การปฏิบัติของผู้คน กลุ่ม และองค์กร ด้วยโปรแกรมปฏิบัติการเฉพาะ โดยตรงกับผู้ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาของปรียา แก้วพิมล และคณะ (2556 : 39) ได้นำเครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์มาใช้ออกแบบโครงการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อผู้รับบริการด้านสุขภาพทางเพศ ในกลุ่มนักศึกษาพยาบาล กำหนดองค์ประกอบในการวางแผนกิจกรรมโครงการดังนี้ 1) ชื่อกิจกรรม จำนวนผู้เข้าร่วม ระยะเวลาที่เข้าร่วม สถานที่จัดกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม 2) วัตถุประสงค์ คือการระบุว่าจัดกิจกรรมนี้เพื่ออะไร ต้องการให้เกิดอะไร 3) ผลผลิต ระบุผลเชิงปริมาณที่จะเกิดขึ้นหลังจากกิจกรรมเสร็จสิ้นลง เช่น จำนวนคน จำนวนครั้ง เป็นต้น 4) ผลลัพธ์ ระบุคุณลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการจัดกิจกรรม 5) ตัวชี้วัด คือการระบุรายการที่ชี้วัดได้ว่ามีผลผลิตและผลลัพธ์เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม 6) การประเมินผล คือการระบุวิธีการที่จะใช้ประเมินผลตามตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้น

การออกแบบกิจกรรมด้วยแผนที่ผลลัพธ์เริ่มจากการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การทำงานขององค์กร นำยุทธศาสตร์นั้นมาสู่ระดับปฏิบัติการ มีการตั้งเป้าหมายระดับปฏิบัติการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานขององค์กร ระบุผลลัพธ์ปลายทางเมื่อปฏิบัติการเสร็จสิ้นลง แล้วจึงสร้างกิจกรรม ที่ประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมาย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เทคนิควิธีการ และเนื้อหา การวัดและประเมินผลรายกิจกรรม ดังตาราง 3

ตาราง 3 ตารางออกแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญา

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลผลิต	ผลลัพธ์	ตัวชี้วัดและแนวทางการประเมินผล
ระบุชื่อกิจกรรม	ระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับ	ระบุจำนวนและลักษณะ	ระบุการเปลี่ยนแปลง	ระบุตัวชี้วัดและเครื่องมือ
กลุ่มเป้าหมาย	เกิดขึ้นกับ	ลักษณะ	ระบุเชิงคุณภาพที่เกิด	ระบุวิธีการที่ใช้วัด ความ
รูปแบบ	กลุ่มเป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย	ระบุขึ้นกับ	ระบุเปลี่ยนแปลงที่จะเกิด
สถานที่		ระบุหลังจากการทำ	ระบุกลุ่มเป้าหมาย	ระบุขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย
ระยะเวลา		ระบุกิจกรรม	ระบุหลังจากการทำ	ระบุหลังจากการทำ
			ระบุกิจกรรม	ระบุกิจกรรม

กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาที่ออกแบบตามรูปแบบในตาราง 3 จะกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จตามคาดหวังรายกิจกรรม หลังการปฏิบัติกิจกรรมผู้ดำเนินกิจกรรมสามารถระบุความสำเร็จจาก ผลผลิต และผลลัพธ์ที่ปรากฏขึ้น ในขณะเดียวกันนั้นข้อจำกัดที่กีดขวางความสำเร็จ จะได้รับการบ่งชี้ด้วยเช่นกัน อันจะเป็นข้อมูลป้อนเข้าสู่วงจรการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (PDCA cycle) ที่มุ่งปรับปรุงไปสู่คุณภาพงานหรือยกมาตรฐานการปฏิบัติงานให้สูงขึ้น

การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาในเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

แนวทางการทำงานที่สอดคล้องกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาของเด็กที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยพบว่า ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษก ดำเนินงานโดยใช้การพัฒนาเยาวชนเชิงบวกกล่าวคือ การมีมุมมองต่อวัยรุ่นด้วยสายตาของวัยรุ่นไม่ตัดสินวัยรุ่นด้วยความคิดของผู้ใหญ่ แต่ผู้ใหญ่เป็นผู้เข้าไปดูแล แก้ไข ช่วยเหลือ เพื่อให้ วัยรุ่น ก้าวออกมาจากหลุมพรางของปัญหา ไม่ใช่ความรุนแรง สร้างอำนาจภายในเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชน เน้นรักษาจิตวิญญาณเยาวชนเป็นหลัก ใช้มาตรการเชิงบวกนำมาตรการเชิงลบ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทักษะชีวิตซึ่งถือว่าเป็นวิชาชีวิต ก่อนการเรียนรู้หนังสือและเรียนอาชีพ มุ่งสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชน ได้แก่ ไม่ต่อต้าน/ไม่ก้าวร้าว สงบ-ร่วมมือ อยากเปลี่ยนแปลง อยากดี มีเป้าหมายร่วม (เป้าหมายเดียวกัน) เริ่มฝัน เริ่มมีความหวังและคิดถึงอนาคต และปฏิบัติงานด้วยการเปลี่ยนภาระให้เป็นพลัง การเยียวยา การฟื้นฟู และการแก้ไขเด็กและเยาวชนของบ้านกาญจนาภิเษก มีแนวการดำเนินการดังนี้ นำเรื่องราวความทุกข์ ความเศร้า ความเสียหายของเหยื่อมาเรียนรู้ เปิดโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ได้คิด ได้ตัดสินใจ ทุกการตัดสินใจผูกพันกับชีวิต ทำให้บ้านกาญจนาภิเษกและบ้านของเยาวชนมีความใกล้ชิดกัน มีความร่วมมือกัน ถือได้ว่าเป็นการคืนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กับเยาวชนโดยปราศจากเงื่อนไข แปลงข่าวร้าย ข่าวรุนแรงที่อาจเป็นพิษ เป็นภัยให้เป็น วัคซีน รักษาโรคอ่อนแอ ข่าวร้าย ปรับสถานภาพจากเยาวชน คือเป้าหมาย เป็นเยาวชนคือผู้ร่วมเปลี่ยนแปลง มาตรการและกลไกในสังคมจะต้องดูแลและปกป้องเยาวชนอย่างจริงจังและอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของเยาวชน บทบาทของเจ้าหน้าที่ในฐานะผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมวิชาชีวิต (ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษก, 2559 : ออนไลน์) มีดังนี้

1. ทำให้เยาวชนมีค่า มีเกียรติ ไม่ต่ำต้อย อับอาย
2. เจ้าหน้าที่ต้องมี เอกภาพ รู้คิด รู้บทบาท รู้ลำดับ
3. หากหลีกเลี่ยงการลงโทษไม่ได้ ต้องไม่ประจานหรือทำให้เยาวชนอับอาย
4. หากตกลงก็ต้องสร้างสรรค์ไม่ตกลงในลักษณะละเมิดเยาวชน
5. คิด ทำ กิจกรรมที่สนุก มีสาระ ทำท่าย สมอายุ
6. แม้เยาวชนจะมีคดี มีอดีตแต่ก็ยังเน้นหลักการเชิงบวก

7. ดึงส่วนดี ไม่ยุ่ง ไม่มุ่งจุดอ่อนของเยาวชน ไม่ใช้อำนาจกับเยาวชนแต่เสริมพลังอำนาจเพื่อให้เยาวชนเห็นคุณค่าของตัวเองและนับถือตนเอง
8. เปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมและพัฒนาไปสู่ สำเนียงร่วม
9. ให้เยาวชนได้คิด ได้ตัดสินใจให้มากที่สุด โดยเฉพาะการออกแบบกติกาเพื่อใช้กับเยาวชนต้องมาจากเยาวชน
10. ทำงานกับเยาวชนบนความสัมพันธ์แนวราบเป็นมิตรใกล้ชิด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้โดยใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA cycle)

สุธาสนี โปธิจันทร์ (2558 : 93 – 97) กล่าวว่า กระบวนการ PDCA เป็นหัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพัฒนาขึ้นครั้งแรก โดย Walter Shewhart ต่อมาถูกพัฒนาขึ้นโดยนักบริหารคุณภาพ W. Edwards Deming เป็นที่รู้จักกันในชื่อ วงจรเดมมิ่ง (Deming Cycle) องค์ประกอบของ PDCA ได้แก่ Plan (P) คือ การวางแผน Do (D) คือ การปฏิบัติตามแผน Check (C) คือ การตรวจสอบ และ Act (A) คือการปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสม หรือการจัดทำมาตรฐานใหม่ซึ่งถือเป็นหลักฐานการยกระดับคุณภาพ ในการบริหารกิจกรรมการเพิ่มผลผลิตในองค์กร กระบวนการ PDCA มีองค์ประกอบได้แก่

Plan การวางแผน วางแผนดำเนินการ ทั้งในส่วนของปรับปรุงและการจัดกิจกรรม รณรงค์ส่งเสริมประกอบด้วย

1. กำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตการดำเนินงาน
2. กำหนดโครงสร้างทีมงาน และมอบหมายความรับผิดชอบ
3. กำหนดตัวชี้วัด และตั้งเป้าหมาย
4. สืบสวนสถานการณ์ปัจจุบันขององค์กร ด้านการผลิต อาทิประสิทธิภาพการผลิต อัตราของเสีย เป็นต้น ด้านบุคลากร อาทิ ทักษะคติของพนักงาน ความรู้ความเข้าใจของทางการสื่อสาร เป็นต้น

Do การปฏิบัติตามแผน คือ ดำเนินกิจกรรมการเพิ่มผลผลิตตามแผนงาน โดย

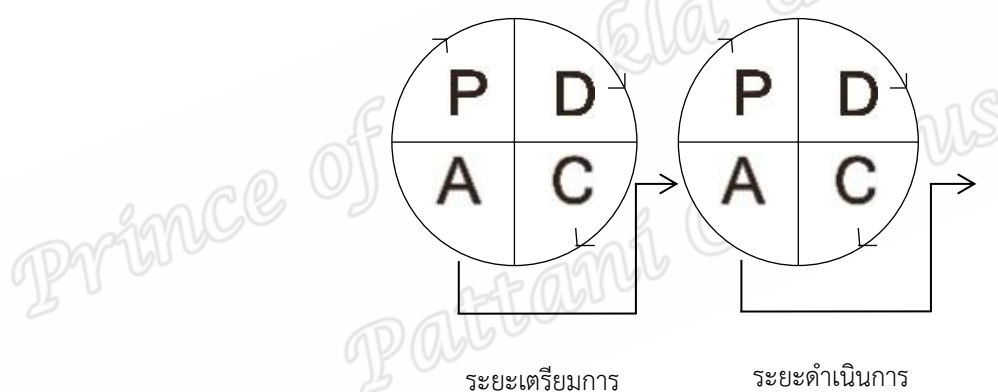
1. ปรับปรุงเครื่องมือ และเทคนิคที่เลือกใช้
2. รณรงค์ส่งเสริมให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ ผ่านช่องทางทางการสื่อสารที่เหมาะสม

Check การตรวจสอบ คือ ติดตามผลการดำเนินงานรายกิจกรรมและเทียบกับเป้าหมายสรุปผลการดำเนินงาน

Act การปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสม หรือการจัดทำมาตรฐานใหม่ซึ่งถือเป็นหลักฐานการยกระดับคุณภาพ คือการวิเคราะห์ผลสำเร็จของกิจกรรม นำเสนอผลงานต่อผู้บริหาร และจัดทำแผนขยายผล เพื่อต่อยอดการปรับปรุง

ข้อเสนอสำหรับการนำ PDCA ควรจะมีการดำเนินงานตามแนวทาง PDCA ให้ครบวงจร เพราะจะทำให้การดำเนินงานตอบโจทย์ขององค์กรได้อย่างตรงจุดส่งผลให้การดำเนินงานสอดคล้องกับธรรมชาติของคนในองค์กรจากการวางแผนอย่างเหมาะสมด้วยการใช้ข้อมูลจากสถานการณ์จริง และที่สำคัญการดำเนินการได้รับการเฝ้าติดตามอย่างเป็นระยะ ซึ่งทำให้สามารถปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้รวมถึงมีการสรุปบทเรียนที่ได้หลังจากจบโครงการทำให้สามารถเรียนรู้รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับองค์กร นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานรอบใหม่ทำให้กิจกรรมการเพิ่มผลผลิตภาพได้รับการพัฒนาและยกระดับอย่างต่อเนื่อง

ในการวิจัยนี้นำเอากระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยวงจร PDCA มาเป็นกระบวนการพัฒนารูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี การศึกษาวิจัย แบ่งเป็น 2 ระยะ คือระยะเตรียมการและระยะดำเนินการ ซึ่งใช้กระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง (PDCA cycle) ในการขับเคลื่อนปฏิบัติการทั้ง 2 ระยะ ดังภาพ 3

ภาพ 3 ระยะการดำเนินการวิจัยตามวงจรการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง (PDCA cycle)

ภาพ 3 กระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง (PDCA cycle) เมื่อสิ้นสุดระยะเตรียมการจะพบข้อเสนอการทำงานมุ่งความสำเร็จ ป้อนเข้าสู่กระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องในระยะดำเนินการต่อไป ในตาราง 3 และ 4 ได้ดังนี้

ตาราง 4 วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 กระบวนการ/วิธีการทำงาน ผลลัพธ์ ผลผลิต

วัตถุประสงค์	กระบวนการ/กิจกรรม	ผลลัพธ์ และ ผลผลิต
1. เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี	1. ใช้วงจร PDCA ในการดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม 2. ประชุมเชิงปฏิบัติการกำหนดผลลัพธ์ การพัฒนาเด็กและเยาวชนฯ 3. สรุปรูปข้อเสนอต่อการพัฒนา	กระบวนการทำงานสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาที่สอดคล้องกับบริบทของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี <u>ผลผลิต</u> คือ
<u>กลุ่มเป้าหมาย</u> 1) เจ้าหน้าที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี	งานสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาในเด็กและเยาวชนในสถานพินิจจังหวัดปัตตานี <u>การเก็บข้อมูล</u> - บันทึกการสังเกตกิจกรรม/สะท้อนคิดของผู้วิจัย - สันทนากลุ่มย่อยกับเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลเด็กและเยาวชนฯ ที่เข้าร่วมกิจกรรม	1. ชุดความรู้การสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กและเยาวชนในการอยู่ร่วมกันโดยไม่ใช้ความรุนแรง 2. แนวทางการทำงานวัดและประเมินผลในเชิงคุณภาพโดยจาก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis)

จากตาราง 4 ผลลัพธ์จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จะเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม ตามกระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องกับกลุ่มเป้าหมายที่ระบุไว้

ตาราง 5 วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 กระบวนการ/วิธีการทำงาน ผลลัพธ์ ผลผลิต

วัตถุประสงค์	กระบวนการ/กิจกรรม	ผลลัพธ์ และ ผลผลิต
2. เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี	1. ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตารางออกแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา 2. จัดทำคู่มือกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี	รูปแบบกิจกรรมที่สร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี <u>ผลผลิต</u> คือ คู่มือจัดกิจกรรมวัดและประเมินผลเชิง
<u>กลุ่มเป้าหมาย</u> 1) เด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี	3. จัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญากับเด็กและเยาวชนฯ ตามแผนปฏิบัติการ <u>การเก็บข้อมูล</u> - แบบวัดสุขภาวะทางปัญญา และแบบสอบถามความพึงพอใจกิจกรรม - สันทนากลุ่มย่อย	ปริมาณจากแบบวัดฯ ในเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis)

จากตาราง 5 ผลลัพธ์จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จะเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม ตามกระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องกับกลุ่มเป้าหมายที่ระบุไว้

การวิจัยการพัฒนารูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีใช้เครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์ในการกำหนดกิจกรรมในโครงการวิจัย และพัฒนากิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี โดยกิจกรรมเป็นรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สุขภาวะสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

งานวิจัยหลายเรื่องทำการศึกษาในกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจสถานะที่พวกเขาเผชิญ และมุ่งพัฒนากระบวนการบ่มเพาะขัดเกลาพวกเขาในระหว่างอยู่ในสถานพินิจฯ เพื่อช่วยสนับสนุนให้เขาสามารถกลับคืนสู่สังคมได้เมื่อครบกำหนดเวลา ผู้วิจัยใช้แนวคิดสุขภาวะเป็นกรอบในการวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ พบประเด็นสำคัญดังนี้

1.1 สุขภาวะทางกาย

สุขภาวะทางกาย คือ การมีร่างกายปราศจากโรค สุขภาวะทางกายของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ได้รับการดูแลด้วยการจัดอาหารที่เหมาะสมกับช่วงวัย มีเครื่องนุ่งห่มและของใช้ในชีวิตประจำวันพอเพียง มีการจัดระบบรักษาโรคและความเจ็บป่วย ความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลของสถานพินิจฯ ยืนยันการจัดสวัสดิการนั้นมีมาตรฐานตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ จากผลการศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจที่มีต่อการปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ : กรณีศึกษาสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดราชบุรี จากการศึกษาของ ศรีนรา ไกรนรา (2550 : 59 -60) พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีความเห็นพึงพอใจการจัดบริการและการดูแลด้านการกินอยู่หลับนอนโดยรวมอยู่ในเกณฑ์มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ในด้านอาหารและเครื่องใช้เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในเกณฑ์มาก โดยเฉพาะความพอเพียงของอาหารในแต่ละมื้อที่หน่วยงานจัดให้ แสดงให้เห็นว่าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ความสำคัญในเรื่องความพอเพียงของอาหารที่จัดให้แก่เด็กและเยาวชนในแต่ละมื้อ ซึ่งถือว่าความพอเพียงของอาหารที่จัดให้แก่เด็กและเยาวชนเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน อยู่ในช่วงวัยเจริญเติบโตดังนั้นการได้รับประทานอาหารในปริมาณที่พอเพียงและมีสารอาหารครบถ้วนเพื่อให้ร่างกายสามารถเจริญเติบโตได้อย่างสมวัย ด้านเสื้อผ้าและ

เครื่องนุ่งห่มและอุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันนั้น เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีความเห็นอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด โดยเฉพาะมีเครื่องนอนและเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มเพียงพอทั้งนี้ปัจจัยด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มถือเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ต้องจัดให้แก่เด็กและเยาวชน แสดงให้เห็นว่าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสามารถจัดบริการขั้นพื้นฐานได้อย่างเหมาะสมเพียงพอต่อความจำเป็นด้านการรักษาพยาบาลนั้น เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีความเห็นอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด โดยเฉพาะสถานพยาบาลมีความเหมาะสม เพียงพอในการรองรับการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ในการดูแลเด็กและเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้มีการจัดบุคลากรด้านการรักษาพยาบาลเพื่อให้บริการดูแลรักษาเบื้องต้นในกรณีเจ็บป่วย โดยได้จัดให้มีสถานที่ในการรักษาพยาบาลเบื้องต้นในการให้บริการ ถือได้ว่าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้จัดบริการขั้นพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการรักษาพยาบาลได้อย่างครบถ้วนแม้จะอยู่ในสถานที่ควบคุมก็ตาม นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขอนามัยและเพื่อป้องกันการเจ็บป่วย และหากเด็กและเยาวชนเจ็บป่วยมาก สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้มีการให้บริการโดยการส่งต่อไปยังสถานพยาบาลภายนอก แสดงให้เห็นว่าสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้มีการเตรียมการและการวางแผนงานด้านการรักษาพยาบาลเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความควบคุมดูแลได้เป็นอย่างดี

1.2 สุขภาวะทางจิต

สุขภาวะทางจิตคือการที่บุคคลมีจิตใจมั่นคงควบคุมอารมณ์ตนเองได้ จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลได้ว่าบริบทความเป็นสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้น เป็นเงื่อนไขให้สถานการณ์สุขภาวะทางจิตของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ มีลักษณะสะท้อนการเสียดสุขภาวะทางจิต คือ มีภาวะเครียด ซึมเศร้า และก้าวร้าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

เมื่อปี พ.ศ. 2546 งานวิจัยของจันทนา เทศวัดนา (2546 : 41) พบความชุกของภาวะซึมเศร้าในกลุ่มตัวอย่างเยาวชนในสถานพินิจฯ ร้อยละ 82.97 โดยมีภาวะซึมเศร้าอยู่ในระดับรุนแรง ร้อยละ 8.79 ระดับมาก ร้อยละ 26.37 ระดับปานกลาง ร้อยละ 15.39 ระดับน้อย ร้อยละ 32.42

ในปีเดียวกัน นวลตา อาภาศัพท์กุล (2546 : 30-31) นำเสนอทุกข์ของเด็กที่อยู่ในสถานพินิจฯ ไว้ว่า ดังนี้ 1) ทุกข์ที่สำคัญคือ การถูกทำร้ายโดยเพื่อน และ “ขาใหญ่” ที่ยังมีอิทธิพลในกลุ่มเด็ก 2) คิดถึงบ้าน ผู้ปกครอง ด้วยความเป็นเด็กและธรรมชาติของเด็กที่ต้องถูกย้ายเข้ามาอยู่กับคนที่ตนเองไม่คุ้นเคย/รู้จัก เด็กจะรู้สึกเหงา 3) กังวลเรื่องการเรียน เด็กบางคนอยู่ในวัยเรียนต้องออกจากการศึกษาและเข้ามาอยู่ในสถานพินิจฯ จึงต้องออกจากโรงเรียนโดยอัตโนมัติ และ 4) การลงโทษ จุดเปลี่ยนของชีวิตเด็ก คือการตัดสินใจที่จะกระทำในสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ด้วยสาเหตุที่หลากหลายอันมีองค์ประกอบร่วมคือ สัมพันธภาพในครอบครัว ขาดคนชี้แนะ ขาดการ

พึงพิงทางสังคมที่พึงปรารถนา สรุปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้เด็กกระทำผิด คือ การตามเพื่อน สภาพครอบครัว และรู้เท่าไม่ถึงการณ์

จากสถานการณ์เสียสุขภาพทางจิตของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ นักวิจัยหลากหลายวิชาชีพได้นำมาพัฒนาเป็นโจทย์การวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ ค้นหาวิธีการ/กระบวนการลดการเสียสุขภาพทางจิตของเด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

เมื่อปี 2549 รัฐชัย มาพร ศึกษาพบว่าการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการที่มีความสำคัญและเหมาะสมในพัฒนาการดำเนินงานเพื่อลดความเครียดของเด็กและเยาวชน เพราะกลุ่มผู้ร่วมวิจัยจะค้นคว้าและร่วมมือกันกำหนดกิจกรรม แบ่งเวลาในการจัดกิจกรรมในแต่ละวัน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนสามารถลดระดับความเครียดได้ในระดับที่น่าพอใจ ผู้เข้าร่วมศึกษาค้นคว้ามีความรู้ความเข้าใจกระบวนการพัฒนางานโดยใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการมากยิ่งขึ้น มีผลให้การดำเนินงานดีขึ้น

ในปี 2556 ยุพดี ชิตเดือน และ ธีระศักดิ์ อุ่่นอารมย์เลิศ (67) ทำการศึกษาการสร้างสุขภาพทางจิตโดยมุ่งไปที่การจัดการความเครียด ความก้าวร้าว ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มุ่งการดำเนินงานเพื่อลดความเครียด ผลการศึกษาโปรแกรมลดความเครียด พบว่าการออกกำลังกายตามโปรแกรมสามารถลดความเครียดได้ และโปรแกรมการควบคุมตนเองเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าว ของสาวิตรี ล้ำเลิศ (2552) ศึกษาในกลุ่มเยาวชนหญิงที่กระทำความผิด พบว่าเยาวชนหญิงที่กระทำความผิดที่เข้าร่วมโปรแกรมการควบคุมตนเองเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวมีพฤติกรรมก้าวร้าวต่ำกว่าก่อนเข้าโปรแกรมควบคุมตนเองเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ

1.3 สุขภาวะทางสังคม

สุขภาวะทางสังคม คือความสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในด้านสุขภาวะทางสังคมนี้สถานพินิจฯ สถานแรกรับเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน จึงมีบทบาทความสำคัญในแง่ของการสร้างบริบทการเรียนรู้ทักษะชีวิตและพื้นที่ทางความรู้สึที่เอื้อให้เด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ดังการศึกษาของ ดวงกมล สังสกุลณีย์ (2552 : 2) พบว่าอัตมโนทัศน์ของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดเกี่ยวข้องกับปัจจัยในหลายๆ ด้าน ทั้งปัจจัยด้านครอบครัวและสังคมก่อนที่เด็กและเยาวชนจะถูกจับกุมดำเนินคดี ปัจจัยแวดล้อมภายในสถานที่ซึ่งใช้ในการดูแลและแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชน แนวทางในการพัฒนาอัตมโนทัศน์ของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดคือ ให้ศูนย์/หรือสถานแรกรับฯ มีการบังคับใช้กฎระเบียบที่เหมาะสม เจ้าหน้าที่ดูแลเด็กควรมีความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อเด็กและเยาวชน เช่นเดียวกับการศึกษาของ อรรวรรณ กัลปะ

(2549 : 103 -109) พบว่าเยาวชนชายในสถานแรกรับเด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการศึกษาต่างกัน มีประเภทคดีแตกต่างกัน มีรายได้ส่วนตัวต่างกัน และมีลักษณะการพักอาศัยต่างกันมีการปรับตัวไม่แตกต่างกัน แต่ระยะเวลาถูกควบคุมตัวต่างกัน มีการปรับตัวแตกต่างกัน การเห็นคุณค่าในตนเอง ทักษะชีวิตและแรงสนับสนุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของเยาวชนชายในสถานแรกรับเด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทักษะชีวิตและแรงสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรที่สามารถทำนายการปรับตัวของเยาวชนชายได้อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 การศึกษานี้ได้เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการปรับตัวของเยาวชนชายในสถานแรกรับเด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังนี้ 1. สถานแรกรับเด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ควรมีบทบาทหลักในการจัดโปรแกรมการฝึกทักษะชีวิต โดยสอดแทรกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ร่วมกับการเรียนการสอนให้มากขึ้น ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการสื่อสารและการสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการตัดสินใจและแก้ปัญหา และทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด 2. เจ้าหน้าที่ควรให้ความรักความเมตตาต่อเด็กและเยาวชนเสมือนเป็นตัวแทนบิดามารดาของเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นวัยที่ต้องการความรักความเข้าใจและการดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งด้านความเป็นอยู่และด้านจิตใจ รวมทั้งเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ขอคำแนะนำเมื่อมีปัญหาคับข้องใจ เป็นการลดช่องว่างระหว่างกัน และ 3. ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองโดยเน้นในเรื่องการมีทัศนคติที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น การเห็นตัวเองมีคุณค่า ปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์และทำตนเองให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เยาวชนมีความมั่นใจในตนเอง สามารถยอมรับความเป็นจริงได้ พร้อมทั้งออกไปดำเนินชีวิตในสังคมได้

1.4 สุขภาวะทางปัญญา

สุขภาวะทางปัญญา คือ ความสามารถในใคร่ครวญแล้วนำไปสู่การแยกแยะ ความดีความชั่ว ประโยชน์ โทษ และความสามารถในการตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นนั้น เป็นข้อท้าทายในการจัดการเรียนรู้ การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการดำเนินงานของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้ยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง และมีบุคลากรเป็นต้นแบบที่ดี ในภาพรวมเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีความเห็นอยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นของด้านต่างๆ พบว่า ในด้านจริยศึกษาและพัฒนาพฤติกรรมเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีความเห็นอยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้พูด ได้แสดงความคิดเห็น เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาหรือกิจกรรมให้แก่เด็กและเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้มุ่งเน้นที่ความต้องการของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ โดยยึดหลักเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลาง ในด้านบุคลากรก็มีความเหมาะสมดังจะเห็นได้จากการที่เด็กและเยาวชนมีความเห็นว่าเจ้าหน้าที่ครู อาจารย์ เป็น

ตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนนำมาเป็นเยี่ยงอย่าง (ศรีนรา ไกรนรา, 2550 : 60) แต่ยังมีสภาพปัญหาการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนผู้กระทำผิด (กุลนาถ หงส์ลอย และ วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2555 : 1867 – 1869) ดังนี้

1. ด้านหลักสูตรมี 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรด้านการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมเด็กและเยาวชน และหลักสูตรด้านการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน ปัญหาด้านหลักสูตร พบว่าเป็นปัญหาเรื่องการดำเนินการใช้หลักสูตร มีสาเหตุมาจากความไม่คงที่ของจำนวนและระยะเวลาในการอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนของผู้เรียน

2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีสอนสำหรับเยาวชนผู้กระทำผิด มีสภาพการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนหรือหลักสูตรที่ได้จัดทำไว้ ซึ่งเยาวชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและให้การตอบรับเป็นอย่างดี แต่เยาวชนบางส่วนไม่มีความสนใจ เนื่องจากยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ตลอดจนกิจกรรมนั้นๆ ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจแก่เยาวชนได้ ยังมีอุปสรรคในด้านเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมการศึกษามีภาระงานมาก ทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่

3. ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน สภาพของสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีจำนวนน้อย และบางชิ้นอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ไม่สามารถใช้งานได้ บางแห่งยังขาดแคลนสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน สำหรับในบางรายวิชาที่จำเป็น ปฏิบัติการทางการวิจัยที่มีการนำมาพัฒนาเด็กและเยาวชนซึ่งกระทำคามผิด และอยู่ในกระบวนการยุติธรรม เช่น สถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกอบรมเยาวชนนั้น มีจุดร่วมในเรื่องการค้นหาวิธีการพัฒนาเด็กและเยาวชนจากมุมมองทางด้านวิชาการ และเลือกดำเนินการในหน่วยงานที่เป็นสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยใช้ระยะเวลาที่ต่อเนื่องกัน ไม่ใช่กิจกรรมที่จัดเพียงครั้งเดียว ตัวแปรที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับมิติด้านในที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ ได้แก่ ความเครียด การเห็นคุณค่าในตนเอง การตระหนักรู้ในตนเองและความหวัง ส่วนใหญ่ทำการวิจัยในกลุ่มเล็ก ยกเว้นงานวิจัยที่มุ่งพัฒนาระบบการทำงาน ดังรายละเอียดในตาราง 6

ตาราง 6 งานวิจัยการพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

เรื่อง/กระบวนการ	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา	ผลการศึกษา
การพัฒนาการดำเนินงาน เพื่อลดความเครียดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี (รัฐชัย มาพร, 2549)	จำนวน 125 คน	87 วัน	การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาการดำเนินงาน เพื่อลดความเครียดของเด็กและเยาวชน จำเป็นต้องพัฒนากระบวนการปฏิบัติงานที่มีความต่อเนื่องของการปฏิบัติ สำหรับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป
การสอนศิลปะแบบพหุวัฒนธรรม 8 ชั้นตอน (อิสมาแอ สมายล์ และ ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2553)	จำนวน 17 คน อายุ 15-18 ปี	8 สัปดาห์	คะแนนเฉลี่ยการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กและเยาวชนหลังทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
การให้คำปรึกษาจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวคิดพิจารณาความเป็นจริงที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดสงขลา (จำปี เสภา, 2553)	จำนวน 18 คน	5 สัปดาห์ (10 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง 30 นาที)	เยาวชนที่ได้รับการให้คำปรึกษาจิตวิทยาแบบกลุ่ม ตามแนวคิดพิจารณาความเป็นจริง มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าก่อนได้รับการให้คำปรึกษาจิตวิทยาแบบกลุ่ม ตามแนวคิดพิจารณาความเป็นจริงอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าเยาวชนที่ไม่ได้รับการให้คำปรึกษาจิตวิทยาแบบกลุ่ม ตามแนวคิดพิจารณาความเป็นจริงอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 6 งานวิจัยการพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (ต่อ)

เรื่อง/กระบวนการ	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา	ผลการศึกษา
การปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวทางของ Trotzer ต่อการตระหนักรู้ในตนเองและความหวังของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 7 จังหวัดเชียงใหม่ (วสิกาล ญาณสาร และ พรพิมล วรวุฒิ พุทธิพงศ์ , 2553)	จำนวน 32 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	5 สัปดาห์ ต่อเนื่อง (จัดกิจกรรม 15 ครั้ง ครั้งละ 2 ชั่วโมง)	กลุ่มทดลองที่เข้ารับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนว Trotzer มีการตระหนักรู้ในตนเองสูงกว่าก่อนเข้ารับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีการตระหนักรู้ในตนเองและความหวังภายหลังการเข้าร่วมกลุ่มสูงกว่าเยาวชนที่ไม่ได้รับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001
โปรแกรมเพื่อลดความเครียดของเด็กและเยาวชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปทุม (ยุพดี ชิตเดือน และธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ , 2556)	จำนวน 30 คน	8 วัน (2 กิจกรรมละ 4 ครั้ง ครั้งละ 1 วัน)	ความเครียดของเด็กและเยาวชนลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตาราง 6 การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจะต้องมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ระยะเวลาอย่างทีน้อยที่สุดสำหรับโปรแกรมการลดความเครียดคือ 8 วัน การให้คำปรึกษาตามแนวจิตวิทยาอย่างน้อย 5 สัปดาห์ การเรียนรู้ศิลปะแบบพุทธวัฒนธรรม 8 สัปดาห์ การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อลดความเครียด 87 วัน หรือประมาณ 13 สัปดาห์ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง สำหรับโปรแกรมเฉพาะอยู่ระหว่าง 17 – 32 คน สำหรับการพัฒนาระบบการดำเนินงานของสถานพินิจฯ นั้น ศึกษาโดยมีเด็กและเยาวชนที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทุกคนเป็นผู้ให้ข้อมูล โปรแกรมที่มีการศึกษาเป็นการจัดเฉพาะคนเฉพาะกลุ่ม สิ่งที่ยังไม่ปรากฏ คือ การสร้างบรรยากาศความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในภาพรวม ในขณะที่เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มที่มีการ

เปลี่ยนแปลงจำนวนอยู่เป็นประจำและส่งผลกระทบต่อเรื่องความต่อเนื่องในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ผ่านมานั้นนำเสนอบริบทชีวิตของเด็กและเยาวชนขณะที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีการทดลองใช้โปรแกรมลดความเครียดด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ มีการเสนอให้ใช้เทคนิควิธีการเหล่านั้นกับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ และเสนอให้มีการลดความเครียด เพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ สรุปปัญหาสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมา ได้แก่ 1) ปัญหาการดำเนินการใช้หลักสูตรเนื่องจากความไม่คงที่ของจำนวนและระยะเวลาในการอยู่ในสถานพินิจฯ ของผู้เรียน 2) เยาวชนบางส่วนไม่มีความสนใจไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา 3) เจ้าหน้าที่มีภาระงานมากไม่สามารถดำเนินการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ 4) สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนมีจำนวนน้อย สภาพเสื่อมโทรม ไม่สามารถใช้งานได้ และขาดแคลนสำหรับรายวิชาที่จำเป็นต้องใช้ (กุลนาถ หงส์ลอย และ วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2555 : 1867 – 1869) งานวิจัยที่ศึกษาโปรแกรมการลดความเครียดเสนอให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการลดความเครียด การจัดกิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความเครียดผ่านขบวนการคิด การฝึกสมาธิ ให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (ยุพดี ชิตเดือน และ ชีระศักดิ์ อุ่นอารมณเลิศ, 2556 : 76 - 77) ท่ามกลางข้อจำกัดและบริบทข้างต้น สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีจึงระดมความร่วมมือผ่านกลไกการทำงานของกรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจฯ และมีมติการประชุมวันที่ 22 ตุลาคม 2558 ณ ห้องประชุมพญาธานี สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ให้บรรจุกิจกรรมการอบรมเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนในแผนการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2559 ด้านการสนับสนุนกิจกรรมของสถานพินิจฯ โดยคณะพยาบาลศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี รับผิดชอบดำเนินงานร่วมกัน (สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี, 2559 : 2)

ข้อควรคำนึงเมื่อมีการจัดกิจกรรมกับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนของสถานพินิจฯ ต้องคำนึงถึงบริบทกลุ่มที่มีคนหมุนเวียนเข้าและจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ เมื่อจัดกิจกรรมที่มีแบ่งกลุ่มทดลอง จำนวนของเด็กและเยาวชนในกลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น เด็กและเยาวชนมีการประกันตัวออกไปหรือเด็กและเยาวชนต้องขึ้นศาลเพื่อพิจารณาคดี และบางครั้งตำรวจอาจเรียกตัวเด็กและเยาวชนไปสอบปากคำเพิ่มเติม เจ้าหน้าที่เบิกเด็กและเยาวชนออกไปช่วยงานโยธานอกสถานที่ หรือเจ้าหน้าที่นำเด็กและเยาวชนออกไปร่วมทำกิจกรรมอื่นๆ ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ (อิสมาแอ สมายล์ และ ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2553 : 492)

สรุปการทบทวนวรรณกรรม

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นองค์กรอยู่ภายใต้กระทรวงยุติธรรม มีวิสัยทัศน์ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนภายใต้กระบวนการยุติธรรม ด้วยภารกิจพิทักษ์ผู้เยาว์เพื่อสวัสดิภาพและอนาคต ยกระดับคุณภาพการป้องกัน ดูแล บำบัด แก้ไข พื้นฟูเด็กและเยาวชน และพัฒนาบุคลากรระบบงานให้มีประสิทธิภาพ ด้วยค่านิยม สามัคคี มีเมตตา มุ่งมั่น พัฒนาเด็กและเยาวชน ปัจจุบันยังคงมีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดและถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกระจายอยู่ทั่วประเทศ ในจังหวัดปัตตานีเองก็เช่นเดียวกัน เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ฐานความผิดมากที่สุดคือ เกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษ สาเหตุหลักที่เด็กและเยาวชนลงมือกระทำความผิดเกิดจากเหตุปัจจัยทั้งจากภายในตัวของเด็กและเยาวชนเองและบริบทแวดล้อมทั้งครอบครัว ชุมชน และสังคม

ประเทศไทยมีคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติทำหน้าที่กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนครอบคลุมเด็กและเยาวชนทุกกลุ่ม รวมไปถึงเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมด้วยเช่นกัน ในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีสถานะพื้นฐานสำคัญ ได้แก่ ความมั่นคง ความแข็งแรง การมีสุข และการสร้างสรรค์ ด้วยมาตรการเร่งด่วนด้านครอบครัว คุณภาพกายและสุขภาพจิต การเสริมสร้างความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก เด็กกับผลกระทบจากโรคเอดส์ การศึกษากับเด็ก เด็กกับนันทนาการ เด็กกับวัฒนธรรมและศาสนา สื่อมวลชนกับเด็ก การมีส่วนร่วมของเด็ก การปกป้องคุ้มครองเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ และด้านกฎหมาย กฎ และระเบียบ ภายใต้แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ.2555 – 2559 มีจุดเน้น การพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย การคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสภาเด็กและเยาวชนและภาคีเครือข่ายเพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งการพัฒนากระบวนการจัดการในการคุ้มครองเด็กและพัฒนาเด็กและเยาวชน ในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรม มุ่งไปที่ การลดอัตราเด็กและเยาวชนกระทำความผิด และทำให้ความเครียดของเด็กและเยาวชนลดลง ซึ่งสอดคล้องไปกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 แต่แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติยังขาด การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชน ในรายละเอียดที่จะช่วยจัดลำดับความสำคัญในด้านจุดแข็งและจุดอ่อนของบริการด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่มีอยู่ และการให้ความสนใจกับพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่ยังเข้าไม่ถึงบริการ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานทุกภาคส่วนต้องร่วมมือแสวงหาช่องทางในการพัฒนาบริการที่จำเป็นและสอดคล้องกับสถานการณ์เด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการทำงาน กระบวนการทำงานใหม่ๆ ในระดับปฏิบัติการจากภาคีเครือข่ายเพื่อช่วยเติมเต็มเสริมสร้างพลังในการขับเคลื่อนงานการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อให้เขาเป็นคนที่มีความสามารถดูแลและขับเคลื่อนสังคมต่อไป

กิจกรรมเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ดำเนินการอยู่นั้น ประกอบด้วยโปรแกรมการแก้ไข บำบัดและฟื้นฟูของสถานแรกรับเด็กและเยาวชน และกิจกรรมการแก้ไขบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กและเยาวชน มีการจำแนกกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นระยะตามเกณฑ์การประเมินความเสี่ยงและการประเมินลักษณะความรุนแรงของปัญหาและความจำเป็นของเด็ก/เยาวชน โดยนักวิชาชีพ ควบคู่ไปกับการมีโครงสร้างของคณะกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่อำนาจการและช่วยเหลือกิจการของสถานพินิจเพื่อสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชน ตามโครงสร้างนี้จึงเป็นช่องทางให้เกิดการจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนขึ้นโดยมีการบรรจุในแผนการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2559 ของคณะกรรมการฯ กิจกรรมได้ก่อเกิดความเปลี่ยนแปลงด้านบวกให้แก่เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม นับว่าเป็นการพัฒนางานบริการสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรมระดับปฏิบัติการ อันมีจุดเน้นที่จะคืนเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้สู่สังคมด้วยกระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาควบคู่ไปกับกระบวนการ บำบัด ฟื้นฟู ป้องกัน และพัฒนาพฤติกรรมเสีย

การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาเป็นการสร้างให้เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ให้เกิดความสามารถในการจัดการตนเองอย่างมีสติ ได้แก่ การระงับยับยั้งการกระทำที่เป็นโทษ การเห็นตนเองตามความเป็นจริงด้วยใจที่เป็นกลาง การให้อภัยตนเองและผู้อื่นที่ทำผิดพลาด ปล่อยวางได้ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต ณ ปัจจุบัน ประกอบด้วย การฝึกเทคนิคเพื่อให้สมองเกิดการผ่อนคลายตามหลักการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา ประกอบด้วย การฝึกสติ ความรู้ตัว การฝึกสร้างกระแสความคิดเชิงบวกต่อตนเองและผู้อื่น การพักในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เทคนิคพลังบำบัดเรกิสามารถนำมาฝึกปฏิบัติเพื่อสร้างนิสัยการผ่อนคลายด้วยตนเอง การมีสติความรู้ตัว และความคิดเชิงบวกต่อตนเองและผู้อื่น โดยจัดกิจกรรมต่อเนื่อง 6 สัปดาห์กิจกรรมมีลักษณะเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการประสบการณ์ใหม่และประสบการณ์เดิมด้วยกระบวนการสะท้อนคิด สรุปบทเรียนสำคัญ มีการสำรวจข้อมูลสุขภาวะทางปัญญาในเด็กและเยาวชน ด้วยแบบวัดสุขภาวะทางปัญญาที่ประยุกต์จากแบบวัดสุขภาวะทางปัญญานักศึกษามหาวิทยาลัย ด้านการจัดการอย่างมีสติ เพื่อนำมาพัฒนากิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของเด็กและเยาวชน กิจกรรมออกแบบด้วยเครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์ที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความสัมพันธ์ กิจกรรม ตลอดจนการปฏิบัติตนของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

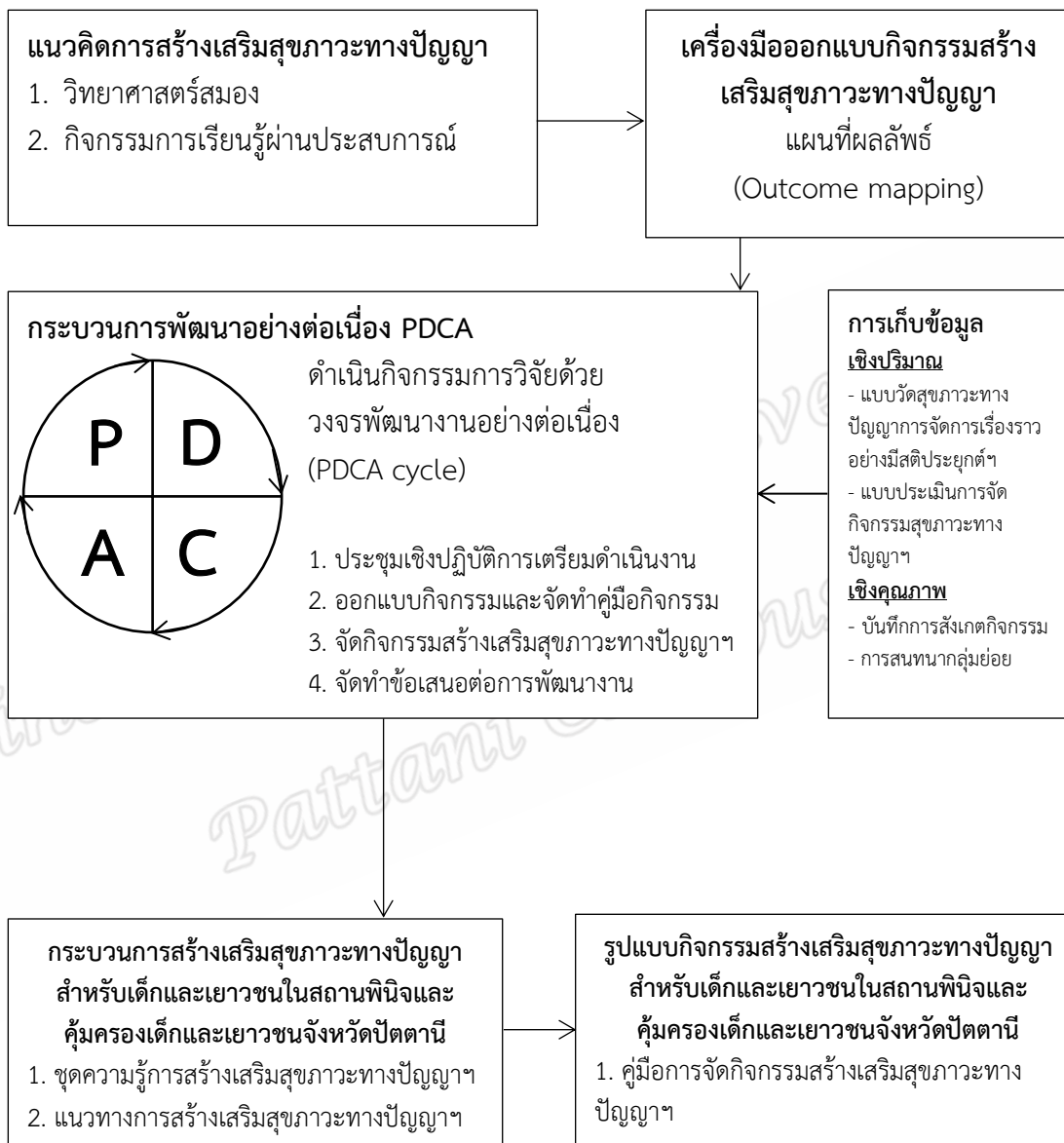
การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้โดยใช้วงจรเดมมิง (PDCA cycle) เป็นการวิจัยที่มีปฏิบัติการ ด้วยกระบวนการที่เป็นหัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ในการบริหารกิจกรรมการเพิ่มผลิตภาพในองค์กร ประกอบด้วยการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) ดำเนิน

กิจกรรมการเพิ่มผลิตภาพตามแผนงาน การตรวจสอบ (Check) ติดตามผลการดำเนินงานราย กิจกรรมและเทียบกับเป้าหมาย สรุปผลการดำเนินงาน และการปรับปรุงการดำเนินการอย่าง เหมาะสม (Act) การวิเคราะห์ผลสำเร็จของกิจกรรม นำเสนอผลงานต่อผู้บริหาร และจัดทำแผนขยาย ผล เพื่อต่อยอดการปรับปรุง องค์ความรู้จะส่งต่อไปตามรอบการหมุนของวงจรเดมมิ่ง (PDCA cycle)

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าสุขภาวะของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครอง เด็กและเยาวชน ด้านสุขภาวะทางกาย มีมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ สุขภาวะทางจิต บริบทชีวิตที่ทำให้เสียสุขภาวะทางจิต มีความเครียด ซึมเศร้า ก้าวร้าว สุขภาวะทางสังคมต้องเพิ่ม ทักษะชีวิต เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลมีทัศนคติเชิงบวกต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด ด้านสุขภาวะทาง ปัญญาในปัจจุบันมีการใช้การจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างปัญญาแต่ก็มีข้อจำกัดด้านบุคลากร สถานพินิจฯ จึงต้องพึ่งครูจากหน่วยงานภายนอก ประกอบกับเจ้าหน้าที่ มีภาระงานมาก ข้อจำกัด ด้านตัวเด็กและเยาวชนเรื่องความไม่แน่นอนในการเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากการได้รับการประกันตัว ให้ออกไป ต้องขึ้นศาลเพื่อพิจารณาคดี ถูกเรียกตัวเพื่อสอบปากคำเพิ่มเติม ขณะที่กระบวนการ เยียวยา การฟื้นฟู และการแก้ไขเด็กและเยาวชนมีแนวทางการปฏิบัติงานสอดคล้องกับการส่งเสริม สุขภาวะทางปัญญาโดยการใช้การพัฒนาเยาวชนเชิงบวก ดังนั้นการสร้างสุขภาวะทางปัญญาในเด็ก และเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจึงต้องได้รับการหนุนเสริมกิจกรรมจากภาคีเครือข่ายที่มี ความพร้อมด้านองค์ความรู้และวิธีการมาเติมเต็มการพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ ให้มีสุข ภาวะทางปัญญาที่ดีขึ้น สร้างภูมิคุ้มกันเพื่อจะคืนเขาสู่สังคมและป้องกันการกระทำผิดซ้ำในอนาคต การจัดการกิจกรรมให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ผู้ดำเนินกิจกรรม จำเป็นต้องยึดบทบาทของในฐานะผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมวิชาชีพ การศึกษานี้จะพัฒนารูปแบบกิจกรรม สร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาผ่านกลไก การสนับสนุนกิจกรรมของกรรมการสงเคราะห์เด็กและ เยาวชนสำหรับสถานพินิจฯ เพื่อเติมเต็มและลดข้อจำกัดของสถานพินิจฯ โดยการพัฒนาระบบการ สร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเยาวชนไปประยุกต์ใช้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ เพื่อบ่ม เพาะสุขภาวะทางปัญญาซึ่งเป็นแก่นแกนของสุขภาวะทั้ง 4 มิติ เมื่อคนมีสุขภาวะทางปัญญา จะนำมา ซึ่งสุขภาวะทางจิตสุขภาวะทางกายและสุขภาวะทางสังคม ดังกรอบแนวคิดการวิจัยภาพ 4

กรอบแนวคิดการวิจัย

การพัฒนาแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชน
ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

ภาพ 4 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากฐานคิดการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา อันประกอบด้วย 2 แนวคิดหลัก ได้แก่ วิทยาศาสตร์สมอง กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ใช้เครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์

ออกแบบกิจกรรมการวิจัย ดำเนินกิจกรรมวิจัยด้วยกระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง (PDCA cycle) ประกอบด้วยกิจกรรม 1. ประชุมเชิงปฏิบัติการเตรียมดำเนินงาน 2. ออกแบบกิจกรรมและจัดทำคู่มือกิจกรรม 3. จัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาฯ และ 4. จัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนา งาน การศึกษานี้จะพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย 1) ชุดความรู้การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาฯ และ 2) แนวทางการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาฯ และ รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี คือ คู่มือการจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาฯ ในชุดปฏิบัติการนี้มีการเก็บข้อมูลวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เชิงปริมาณใช้แบบวัดสุขภาวะทางปัญญาด้านการจัดการอย่างมีสติประยุกต์ฯ และแบบประเมินการจัดกิจกรรมสุขภาวะทางปัญญาฯ เชิงคุณภาพใช้ การสังเกตกิจกรรม และการสนทนากลุ่มย่อย

Prince of Songkla University
Pattani Campus